

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

Sabahattin ÖZEL*
Önder KOCATÜRK**

Özet

Bu çalışmada İkinci Meşrutiyet'in ilan edildiği 24 Temmuz 1908 tarihinde Osmanlı bahriyesinin genel durumu gözler önüne serilmekte ve Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılına kadar geçen altı senelik dönemde (1908-1914), Osmanlı donanması ve denizciliğine ilişkin yaşanan gelişmeler hakkında aydınlatıcı bilgiler sunulmaktadır. Metot olarak birinci el kaynakların (Osmanlı Arşiv Belgeleri, Meclis zabıtları vs.) ışığında, mevcut literatüre ve bundan sonra yapılacak kapsamlı araştırmalara yeni ve orijinal katkı sağlayacak bilgilere yer verilmesi amaçlanmıştır.

Makalenin konusu olan zaman aralığı (1908-1914) Osmanlı bahriyesi açısından önemli gelişmelerin ve olayların yaşandığı kritik bir devredir. Bu dönemde başlatılan kapsamlı bahriye reformu için, Osmanlı Hükümeti dönemin dünyadaki egemen gücü İngiltere'den yardım istemiş ve bu bağlamda İngiliz bahriye misyonu İstanbul'a gelerek çalışmalarda bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin mali zayıflığının, uzun yılların birikimi olan eğitimsizlik ve geri kalmışlığının yanında, çok büyük yıkıma sebep olan iki büyük savaşın (Trablusgarp ve Balkan Savaşları) bu dönemde gerçekleşmesi bahriye reform programını yavaşlatıp önemli güçlükler yaratmışsa da, Birinci Dünya Savaşı'na dahil olunmasına kadar geçen süreç içinde reformlar sürdürülmüştür. Dolayısıyla bu çalışma, çöküş sürecine girmiş bir imparatorluğun yeniden ayağa kaldırılmak istendiği buhranlı bir dönemde, en çok

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü; sozel@istanbul.edu.tr

** Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü; onderkocaturk@yahoo.com

önem verilen iki alandan birisinde (diğeri kara ordusudur) yapılan reformların etkisine ve yine bu alana dair genel perspektifte yaşanan gelişmelere ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Osmanlı Donanması, Osmanlı Bahriyesi, II. Abdülhamit, İkinci Meşrutiyet (1908), Birinci Dünya Savaşı (1914), İngiltere, Almanya.

1) II. Abdülhamit'in Tahta Çıkışına Kadar Olan Dönemde Osmanlı Donanması

Makalenin asıl alanına geçmeden önce, Osmanlı Bahriyesi'nin tarihçesine kısa bir bakış yerinde olacaktır¹. Osmanlı Donanması ciddi olarak Orhan Bey zamanında (1324-1360), Karesi Beyliği'nin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra gelişim göstermeye başlamıştır. Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanında sınırları Ege Denizi'ne ulaşan devletin donanma faaliyetlerinin de bu denizde başladığı görülmektedir. 1399 senesinde Yıldırım Bayezid'in İstanbul kuşatması sırasında Saruca Paşa ile Haçlı donanması arasında yapılan savaşlar, Osmanlı'nın Batılılarla yaptığı ilk deniz çarpışmalarıdır. Bundan sonra Osmanlı gemiciliği XV. yüzyıldan itibaren gittikçe ilerleyerek tecrübe kazanmıştır.

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra tersaneyi önce Kadırga limanına daha sonra Haliç'e naklettirerek yeni bir donanma inşasına başlamıştır. Bu tarihten itibaren Osmanlı donanması artık bir akın donanması kimliğinden çıkarak Venedik ve Cenevizlilere karşı etkin mücadele edebilecek bir savaş donanması olma sürecine girmiştir. II. Bayezid devrinde (1481-1512) açık deniz filosunun temelleri yavaş yavaş atılmaya başlanmış ve Kemal Reis'in devlet hizmetine alınmasıyla Türk deniz gücü ciddi bir seviyeye erişmiştir. Yavuz Sultan Selim zamanında Fatih'in inşa ettirmiş olduğu eski tersane yenilenerek

¹ Bu konu hakkında geniş ve kapsamlı bilgi için bk. Ali İhsan Gencer, *Bahriye'de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti'nin Kuruluşu (1789-1867)*, Ankara 2001; İdris Bostan, *Osmanlılar ve Deniz: Deniz Politikaları, Teşkilat, Gemiler*, İstanbul 2007; ayn.yzr, *Osmanlı Denizciliği: Beylikten İmparatorluğa*, İstanbul 2006; ayn.yzr, *Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri*, İstanbul 2005; ayn.yzr, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Ankara 1992.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHİRİYESİNE DAİR NOTLAR

genişletilmiştir. Ayrıca Portekizlilere karşı girişilecek bir harekât için Süveyş'te bir filo inşasına başlanmıştır.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Osmanlı bahriyesi Avrupalı devletlerden daha üstün bir konum kazanmış, Barbaros Hayreddin Paşa, Turgut Reis, Kılıç Ali Reis, Hadım Süleyman Paşa, Piri Reis, Murad Reis, Seydi Ali Reis gibi büyük denizcilerin devlet hizmetine girmeleri ve faaliyetleri sonucunda Karadeniz ve Kızıldeniz'den sonra Akdeniz de bir Türk gölü haline gelmiştir. II. Selim devrinde (1566-1574) Osmanlı'nın Akdeniz hakimiyeti Kıbrıs'ın alınmasıyla (1571) perçinlenmiştir. İnebahtı (Lepanto) yenilgisinden sonra beş ay içinde yeni ve mükemmel bir donanma oluşturulmuş, Akdeniz egemenliği sürdürülmüştür; ancak XVII. yüzyılın başlarından itibaren gerek Osmanlı Devleti'nin bir gerileme sürecine girmesi, gerekse yetersiz ve tecrübesiz Kaptan Paşa'lar ve gemicilikteki yeniliklere ayak uydurulamaması (yelkenli kalyonculuğa geçilmeyip kürekli kadırgalarla iş görülmeye devam edilmesi) Osmanlı donanmasını da olumsuz etkilemiştir².

1638 senesinde IV. Murat'ın fermanıyla, Bayram Paşa'nın sadareti döneminde yayınlanan bir genelgeye göre bu dönemde ticaret gemileri de savaş gemileri gibi donatılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ticaret filosu 600 kalyon, 2000 şayka ve karamürselden oluşuyordu. Filo personeli olarak 3.000 kaptan ve 27.000 gemici mevcuttu. Karadeniz ticaret donanması da 900 gemici ile yönetiliyordu³. IV. Mehmet zamanında (1648-1687) kalyon inşasına daha çok önem verilse de gelişim yeterli olmamıştı. Kalyonlar ancak 1682 yılından itibaren donanmada kesin olarak kabul edilmiş ve sayıları artmaya başlamıştır. 1770 Çeşme yenilgisinden sonra Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın donanmanın başına getirilmesiyle birçok ıslahat gerçekleştirilmiştir. III. Mustafa'nın girişimleriyle Macar soylularından Baron de Tott'un yardımıyla 1773'te Haliç'te, tersane yakınlarında bahriye mühendisliğine mahsus bir okul (Mühendishane-i Bahr-i Hümayun) kurulmuştur. Fransız subaylar tarafından bu mühendishanede dersler verilmiştir. 1790 yılında Osmanlı donanması çürükler de dahil irili ufaklı 90 gemiden oluşmaktaydı.

² Gencer, *a.g.e.*, s. 19

³ *İktisadiyat Mecmuası*, Sayı 61, 2 Ağustos 1333 (1917), s. 3.

Ne var ki bütün bunlar Osmanlı donanmasının iyileşmesi için yeterli değildi. Tersane ve donanmanın düzenlenmesi ve ıslahı planlı bir şekilde III. Selim'in Nisan 1789'da tahta geçişiyle, yani Nizam-ı Cedid hareketiyle başladı. Donanmanın başına Mart 1792'de Kaptan olarak getirilen Küçük Hüseyin Paşa, 12 yıllık görevi süresince donanma ve tersaneyi İngiliz ve Fransız örneklerine göre ve yabancı teknisyenlerin yardımıyla iyileştirdi. 1804 yılında III. Selim'in çıkarttığı bir kanunname ile Tersane Eminliği kaldırıldı ve yerine Umur-ı Bahriye Nezareti ve müstakil bir Bahriye Hazinesi kuruldu. III. Selim'in ıslahat çalışmaları 1807 Mayıs'ında patlak veren Kabakçı Mustafa isyanı ile son buldu. İsyân sonrasında Bahriye Nezareti de kaldırılmıştı. III. Selim'in katlinden sonra isyanı sona erdiren ve II. Mahmut'u tahta çıkaran Alemdar Mustafa Paşa, sadareti süresince tersane ve donanmanın ıslahı için çalışmıştır. Kaptan-ı Derya makamına getirilen Abdullah Ramiz Paşa, tersanenin yeniden düzene girmesini sağladı; ancak Kasım 1808'de patlak veren yeniçeri ayaklanması (Alemdar Olayı) sonucunda Ramiz Paşa Rusya'ya firar etti ve ıslahat hareketleri yeniden kesintiye uğrayarak bahriye teşkilatı kötü bir şekilde bozuldu. Bununla beraber amcası III. Selim'in reformlarını devam ettirmek isteyen II. Mahmut, donanma ve tersanenin gelişimine önem verdi. Bu dönemde kuvvetli bir korsan filosu oluşturup 1821 senesinde isyan eden Rumlar karşısında, Osmanlı donanması personel sıkıntısı nedeniyle güçlükler yaşadı. İsyân bastırılmak üzereyken Osmanlı-Mısır donanmasının Rus-İngiliz-Fransız donanması tarafından 1827'de Navarin'de yakılması Türk deniz gücüne büyük bir darbe oldu. Ancak II. Mahmut devrinde, Kaptan-ı Derya Çengelöğlü Tahir Paşa ve Henry Eckford, Forster Rhodes gibi Amerikalı mühendis ve ustabaşlarının faaliyetleriyle yeni ve güçlü bir donanma oluşturulmaya çalışıldı. Bu arada 1804 yılından itibaren Avrupa'da kullanılmaya ve gelişmeye başlayan buharlı gemilerin Osmanlı Devleti'ne ilk defa gelişi 1827 senesinde İngilizler tarafından getirilip Padişaha satılan "Sürat" isimli gemiyle oldu. Subayları İngiliz olan bu gemi Kelly adında bir İngiliz subayın idaresi altındaydı. 1829 yılında İngiltere'den bir vapur daha satın alınmıştır.

Sultan Abdülmecid'in tahta çıkışı ve Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra bahriye alanındaki reformları gerçekleştirmek ve yönetmek için 25 Ocak 1840 yılında bir Bahriye Meclisi kuruldu. Ancak bu meclis önemli bir girişimde bulunamadan bir sene sonra kaldırıldı. Daimi Bahriye Meclisi ise 8 Eylül 1845

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

senesinde kuruldu ve Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını devam ettirdi. 1848 yılında Osmanlı donanmasındaki gemilerin toplamı 74'tü. Deniz kuvvetlerinde kullanılmaya başlanan buharlı gemilerin idaresi sadece İngiliz makinist ve çarkçılar tarafından sağlanıyordu. Bu vapurların yönetimi Ford adında bir İngiliz'e verilmişti. Vapurlar genellikle Türk tersanelerinde inşa edilir, makineleri ise Avrupa'dan, özellikle İngiltere'den satın alınırdı. Oluşturulan donanmanın bir kısmının Kasım 1853'te Sinop baskınında Ruslar tarafından yok edilmesi önemli bir kayıp oldu. Kırım Savaşı'yla ağırlaşan mali koşullar ve yapılan borçlanmalar Bahriye Hazinesi'ni de sıkıntıya sokmaya başladı. Sultan Abdülaziz, Haziran 1861'de tahta çıktığında mali durum daha da kötüleşmişti. Buna rağmen Abdülaziz döneminde (1861-1876) ordu ve donanmada ıslahat hareketi ciddiyetle devam etti. Bütün mali sıkıntılara rağmen Abdülaziz küçük büyük satın aldıracağı savaş gemileriyle Osmanlı donanmasını dünyanın sayılı deniz güçleri arasına sokmayı başarmıştı. 1867 Mart'ında Bahriye Nezareti kurulmuş, İsmail Hakkı Paşa ilk Bahriye Nazırı olmuştur⁴.

2) Sultan II. Abdülhamit Devri'ndeki Gelişmeler ve II. Meşrutiyet Öncesinde Osmanlı Donanması'nın Durumu

II. Abdülhamit'in padişahlığı döneminde (1876-1908) Osmanlı donanma ve denizciliğinin belirgin bir şekilde gerilediği genelde benimsenmiş bir görüştür. Meclis-i Mebusan'ın 14 Kasım 1908 tarihli oturumunda Yemen Mebusu Tahir Recep Efendi, Yemen'de batmasına sebebiyet verilen 6 savaş gemisi ve benzeri konulara ilişkin bir soru yöneltmişti. Bahriye Nazırı adına Tersane Komutanı Albay Ramiz Bey'in verdiği cevap, II. Abdülhamit döneminin donanma politikasını gözler önüne sermek bağlamında oldukça öğreticidir:

"Bahriye Dairesi'nden bir vilayet için gemi istenirse, bir tarafa çekilmiş çürük teknelerden biri onarılır, içine Bahriye Nazırı'nın düşmanlığını kazanmış birkaç subay konularak gönderilirdi. Donanmanın askeri sıfatı 25 yıl zarfında bir kişinin emrini dinlemekle geçti. Donanma kanunlarının hiçbir değeri yoktu. Kanunlara bağlılık büyük bir zulümdü. Kimse bir şey söyleyemezdi. O gemileri Yemen'de Kamaran'a binbaşı rütbesindeyken Ramiz Bey götürmüştü. İskender korveti Girit'ten

⁴ Geniş bilgi için bk. Gencer, a.g.e.

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

bakım için gelmiş ve havuza konmuştu. Yemen'de karışıklık çıkınca oraya gönderilmiş, yolculuk 3,5 ay sürmüştü. Midilli adasında karayele tutulmuşlardı. Peşinde bir gemi vardı. Boruları istim tutamayan gemiyi kıça bağlayarak Rodos'tan hareket etmişlerdi. Oralara kadar birçok çarkçı komisyonu gelmişti. Karadeniz fırtınalarında birçok subay ve asker gemiyi karaya çıkarmak için başvurmuşlardı. Bolu'dan, İzmit'ten gelen keresteyle yapılmış gemilerin oralarda dayanması mümkün değildi. Her taraftan çatlar, küçük bir fırtınada gemi su almaya başlardı. Yemen suları kazanlara zarar veriyordu. Ayrıca subay ve askerlerin doğru dürüst tayınları verilmiyordu. 300 kuruş alan bir teğmen, bunun 150 kuruşunu evine bırakıyordu."

Yemen Mebusu Tahir Recep Bey'in "İtalya'da 3000 kûsur liraya yaptırılmış olan 3 istimbot yeni olup, eski olan sadece İskender korvetiydi. Gemi Kamaran'da 3 yıl temizlenmeden, onarılmadan kalmıştı. Her yıl batık gemiler adına 20-30 subay gönderiliyor, neden geldikleri sorulduğunda, 'ne yapalım gönderdiler' cevabını veriyorlardı. Gemilerin ödenekleriyle ispirto kaçırıldığı kesindi." sözleri üzerine Ramiz Bey'in cevabı şöyle olmuştu:

*"Opera, Galata vapurları çektirme çeken römorkörler büyüklüğündeydiler. Bunlar yeni olarak 3000 lira ediyorlardı. Onları getirmek üzere gemi gönderilse kanal masrafı 3000 lirayı geçirdi. Bir istimbot Kamaran'da 6 yıl çalışırsa, ondan daha çok şey beklenmemeliydi. Bütün bu nedenlerden dolayı gemilerin mevcut halleriyle bırakılması zorunlu görülmüştü."*⁵

Meclis-i Mebusan'ın 27 Mart 1909 günlü oturumunda okunan Bahriye Encümeni mazbatası da donanmanın durumuna ışık tutmaktadır:

*"Donanma Haliç'te hareketsiz bırakılmış, atış talimi ve manevradan kaçınmakta, buna kalkışmak bile büyük suç sayılmaktaydı. Haliç'te donanmayı oluşturan gemilerin sayıları ve tipleri görülüyor, ancak personeli eğitim yapamıyor. Bakımları yapılmayan gemiler pastan çürüyorlardı... Donanma subayları sadece teorik bilgilere sahip bulunuyorlar, uygulamada yetersiz kalıyorlardı."*⁶

⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri (M.M.Z.C.), 1. devre, I, Ankara 1982, 485-487.

⁶ M.M.Z.C., 1. devre, II, Ankara 1982, 508.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

12 Haziran 1909 tarihli oturumda söz alan Bahriye Encümeni Reisi Mahmut Mazhar Bey'in ifadesiyle "II. Abdülhamit idaresinin en çok kahrına uğrayanlarından biri de Bahriye Nezareti'ydi. Bahriyede bir işe kalkılırsa istibdat ileri gelenlerinin karnını doyurmak gerekirdi. Savaş gemileri Haliç'te kıçtan kara yapmışlardı. Manevra ve tatbikat yoktu."⁷

Yine Meclis-i Mebusan'ın 13 Temmuz 1914 tarihli oturumunda, Bahriye Nezareti bütçesi görüşmelerinde söz alan Karesi mebusu Hasan Ferhat Bey'in açıklamaları dikkate değerdir:

"II. Abdülhamit devrinde bahriyecilik nefret edilen bir alandı. Devrin ileri gelenleri donanma gücünü kendilerine düşman sayar, daima ezmeye çalışırlardı. Vapur dumanlarını görünce telaşa düşüyorlar, top sesleri onları çıldırtıyordu...İstimi olmayan, topu olmayan, topu olsa da güllesini atamayan bir filonun gelişmesi beklenemezdi."⁸

Erkan-ı Harbiye-i Bahriye Reisi Arif Bey'e göre de "Meşrutiyet öncesinde bahriye mevcut olmayıp, Haliç'in kirli suları altında kalmış, ezilmiş, ölmüştü."⁹

Bu durumdan büyük ölçüde sorumlu olan II. Abdülhamit, istibdat rejiminin sonlarına doğru bir dereceye kadar hatasını anlamış, donanmanın ıslahı ve güçlendirilmesi için bir takım çalışmalar yapılmasına izin vermişti. Bu çalışmalar dışardan satın alınan birkaç küçük muhrip, torpidobot ve iki kruvazörün (Hamidiye ve Mecidiye) dışında, çoğunlukla son derece yetersiz, daha çok eski ve çürümeye yüz tutmuş gemileri tamire ve yüzebilir hale getirmeye yönelikti. Buna örnek olarak "donanmanın artırılması ve güçlendirilmesi!" için Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa'nın¹⁰ Padişah'a gönderdiği iki tezkerede sunduğu öneriler gösterilebilir.

"Çanakkale Boğazı'nda bulunan Orhaniye, Aziziye, Osmaniye ve Mukaddeme-i Hayır firkateyn ve korvetleri bir miktar tamir ile

⁷ M.M.Z.C., 1. devre, IV, Ankara ty., 309. (30 Mayıs 1325 [13 Haziran 1909] tarihli oturum).

⁸ M.M.Z.C., 3. devre, II, Ankara 1991, 181.

⁹ A.g.c., s. 187.

¹⁰ Hasan Rami Paşa (1892-1923), 1903-1908 yılları arası Bahriye Nazırlığı görevini yürütmüştür. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra donanmanın kötü halinden sorumlu tutularak sürgüne gönderilmiştir.

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

Osmanlı kıyılarını koruma görevini yapabileceklerinden, bunlara gerekli yeni silahları Tersane-i Amire'ce ve kara ordusu için satın alınmış olup, bir miktarı fazla olduğu anlaşılan toplarla silahlandırılmak üzere...tamirleri mütalaa olunmuş. Bunların tamir masraflarına gelince...Tersane-i Amire'de şu anda ücretle çalışan amele yeni baştan bir kruvazör inşasını üstlenecek olan Ansaldo fabrikasına devrolunduğu takdirde, bunların aylık ücretleri olan üç bin lira kadar bir miktar tasarruf edilmiş olacağından, bu paranın tamir masraflarına karşılık kabul olunduğu..."¹¹

"Bundan on beş sene önce Tersane-i Amire tarafından tezgaha konulup inşa edilen Hudavendigar zırhlısının inşasının tamamlanması da aklıma gelmiştir. Bu geminin teknesi vaktiyle tamamlanmış ise de her nasılsa şimdiye kadar tamamlanamadığı ve tezgahta durdukça teknenin büsbütün harap olup çürüyeceği ve harcanan otuz kırk bin lira masrafın heba olacağı görülmüştür. Halbuki bunun bir kruvazör şeklinde yapımının tamamlanmasının yetmiş bin lira ile gerçekleştirilebileceği tahminen anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu miktar iki sene de arkası alınmak üzere yedi yüz elliser liradan haftaya taksimi halinde, Teçhizat-ı Askeriye Nezareti ağır bir yük altına girmeyerek yüce isteğiniz olan inşaat tasarrufla yapılmış olacaktır."¹²

Burada ilk örnekte görüldüğü üzere, eski gemilere yönelik projelerin yanında, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen önce yeni bir kruvazör sipariş edilmesine de karar verilmişti. Geminin alınma sebebi olarak, Bahriye Nazırı tarafından donanmanın ıslahı ve artırımı ile mükemmel bir hale getirmek arzusu ve bir deniz savaşında mevcut tekniklere göre manevra yapabilecek gemilerin sınırlı olması gösterilmiştir. Hamidiye kruvazörünün aynı olmak üzere, yeni kruvazörün sipariş verildiği Ansaldo bir İtalyan şirketi idi. Merkezi Genova'da bulunan şirket İngiliz Armstrong firmasıyla ortaklık kurduğundan ötürü Ansaldo-Armstrong olarak da adlandırılmaktaydı. Kruvazörün Tersane-i Amire tezgâhlarında inşası planlanmıştı. Fiyatı 330.000 sterlindi. Bu fiyat Hamidiye kruvazörüne ödenen miktardan yaklaşık 47.000 sterlin daha azdı. Kruvazörün

¹¹ BOA, Y.MTV, 298/108 (Bahriye Nazırı'nın Padişaha gönderdiği 23 Rebi'ülahır 1325 [5 Haziran 1907] tarihli yazı). Abdülaziz döneminde inşa edilmiş olan bu gemilerden Aziziye ve Osmaniye 1864, Orhaniye 1865 ve Mukaddeme-i Hayır 1872 yıllarında inşa edilmişlerdi.

¹² BOA, Y.MTV, 298/109 (Bahriye Nazırı'nın Padişaha gönderdiği 23 Rebi'ülahır 1325 [5 Haziran 1907] tarihli yazı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

siparişi için bir komisyon kurulmuş¹³ ve bu komisyon tarafından bir de sözleşme hazırlanmıştır. Sözleşme ile beraber kruvazörün çizdirilen plan ve resimleri Bahriye Nazırı tarafından aynı gün (5 Haziran 1907) bir başka tezkereyle Padişaha gönderilmiş ve onay istenmiştir¹⁴. Sözleşme, 19 madde halinde Osmanlı Devleti adına Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa ile Ansaldo-Armstrong şirketinin İstanbul Vekili Bay Perone پرونه arasında düzenlenmişti¹⁵. Sipariş yapılmasına rağmen, ileride oluşacak ihtilaf ve Trablusgarp Savaşı nedeniyle gemi teslim edilmeyecektir. 17 Eylül 1913 tarihli bir Meclis-i Vükela kararında Ansaldo-Armstrong şirketine sipariş edilip halen teslim edilmemiş kruvazör nedeniyle devam eden ihtilaftan bahsedilmektedir. İhtilafın barış yoluyla halledilmesi için şirket adına dava vekili ile Roma Bankası Müdürü Babıali'ye başvurmuşlar ve fabrikaya yeni bir sipariş verilmesi yolunda teklifte bulunmuşlardı. Ancak Meclis-i Vükela'da alınan karar uyarınca gerekirse Ansaldo-Armstrong şirketiyle sipariş şartı olmaksızın, meselenin barış yoluyla çözümü için görüşmelere devam edilmesi kararı alınmıştır¹⁶.

Bahriye Nazırı, yine II. Abdülhamit'e bir başka teklifinde isimlerini sunduğu çok eski 24 tane torpido ve istimbotun on adet torpido muhribine dönüştürülmesi yolunda bir öneride bulunmuştu. Kendi ifadesiyle "*bunlar gereken zamanlarda tamirat ve bakım görmemiş olduklarından ve zaten eski sistemde inşa ettirilip bugünkü teknik gelişmelere uygunsuz bulduklarından*", diğerlerinden çıkarılacak makineler ve birer uskur (pervane) daha eklenerek, iki uskurlu hızlı giden bir hale getirilmek üzere on adedi tamir edilecekti. Geriye kalan 14 torpido ve istimbottan makineleri alınan on tanesinin tekneleri tamir edilemeyecek bir halde olduğundan kaldırılmaları, 4 tanesinin ise donanmaya refakat ve gerektiğinde karakol görevini yapmak üzere teknelerinin yenilenmesi düşünülmüştü. Bütün bu girişimin 45-50 bin lira masrafla yapılabileceği tahmin

¹³ Komisyon, İmalat-ı Bahriye Reisi Ferik Hüsnü Paşa'nın başkanlığında, Nizam Dairesi Reisi Ferik Halil, Fabrikalar Başressamı Ferik Ahmed, İmalat Müfettişi Mirliya Latif, Fabrikalar Müdürü Mirliya Bedri Paşalar ile İnşaat-ı Hadidiyye Memuru Miralay Arif Bey'den oluşmaktaydı.

¹⁴ BOA, Y.MTV, 298/107 (Bahriye Nazırı'nın Padişaha gönderdiği 23 Rebi'ülahir 1325 [5 Haziran 1907] tarihli yazı).

¹⁵ BOA, Y.MTV, 298/107. Aynı vesika (Düzenlenen sözleşmenin taslağı).

¹⁶ BOA, MV, 180/16 (4 Eylül 1329 tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

edilmekteydi. Bu miktar yüz haftada arkası alınmak üzere her hafta 500 lira ödenerek yapılacak ve tamiratın bir sene zarfında tamamlanması sağlanacaktı¹⁷.

Bahriye Nazırı'nın yine bu tarz bir teklifine karşılık Yıldız Sarayı Başkatipliği tarafından yapılan yazılı açıklama, gerçek durumu yansıtmamasından önemlidir: *"Donanmanın artırımı ve ıslahı için bazı düşünceleri içeren Bahriye Nezareti'nin tezkeresinde, tamirleri gösterilen beş parça savaş gemisinin eski sistemde olması nedeniyle tamir edilse bile bir savaş kıymetleri olmayacağından bunların tamirlerinden vazgeçilmesi ve on ikisi torpidobot haline dönüştürüleceği söylenen torpidolardan, ikisinin torpidobot haline konulması mümkün ve münasip olacağı bir komisyonca anlaşıldıktan sonra masrafların tespit edilerek gereğinin arz olunması..."*¹⁸

Osmanlı Devleti'ni donanmasını güçlendirmeye iten en önemli etken Yunanistan donanmasının gitgide daha kuvvetli bir hale gelmesi, başta Boğazlar ve Ege adaları olmak üzere Osmanlı Devleti'nin egemenliğini tehdit etmesiydi. Atina Sefareti Askeri Ataşesi Kaymakam (Yarbay) İhsan Bey tarafından Bahriye Nezareti'ne bildirildiğine göre, Yunan donanmasındaki zırhlılara ve geçenlerde satın alınan torpidolara Telefonen sisteminde telsiz telgraf kurulmuş ve denemeler başlamıştı. Bu denemeler Yunanlıların Sipeçya (Spetsai) ve Hidra (Hydra) zırhlıları arasında gerçekleştirilmekteydi. Sipeçya zırhlısı Pire yakınlarındaki körfezde bulunurken, Hidra önce Girit adasına ve oradan da Korfu'ya giderek haberleşecekti. Denemeler 12-15 gün kadar sürecekti¹⁹.

Yine Atina Sefareti Askeri Ataşesi tarafından Bahriye Nezareti'ne gönderilen 13 Haziran 1907 tarihli yazıda, Yunanistan Başbakanı Theotokis'in²⁰ Parlamentoda yaptığı resmi açıklamalar hakkında önemli uyarılarda ve yorumlarda bulunulmaktaydı. Buna göre şu anda Yunan hükümetini en çok

¹⁷ BOA, Y.PRK.ASK, 248/50 (Bahriye Nazırı'nın Padişah'a 14 Haziran 1323 [27 Haziran 1907] tarihli yazısı). Nazır bu önerisini 27 Cemaziyelevvel 1325 [9 Temmuz 1907] tarihli yazısıyla tekrar etmiştir.

¹⁸ BOA, Y.PRK.BŞK, 77/48 (18 Temmuz 1323 [31 Temmuz 1907] tarihli Yıldız Sarayı Başkatipliği'nin yazısı).

¹⁹ BOA, Y.MTV, 299/76 (Atina Sefareti Askeri Ataşesi'nin Bahriye Nezareti'ne gönderdiği 27 Mayıs 1323 [9 Haziran 1907] tarihli yazı).

²⁰ Georgios Theotokis (1844-1916), 1903-1909 arası Yunanistan Başbakanıydı.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

meşgul eden durum ordu ve donanmayı zamanın mükemmel silahlarıyla donatmak, genel olarak devletin savaş hazırlıklarını sağlamak ve bir ulusun eli ayağı derecesinde bulunan ordu ve donanmayı takviye etmektir. Yunanlılar ve Yunan hükümeti, Ege adalarına, Epir bölgesiyle Selanik ve Manastır vilayetlerinin güney kısmına ergeç sahip olacakları yolundaki siyasi umut ve hayallerini daima girişimlerinin hedefi kabul ediyorlardı. Rumeli vilayetlerinde cereyan eden olaylar sonucunda bir gün Bulgarlar ve Sırpıllarla sınırdaş olacaklarını hesap ederek, şimdiden onlara karşı bile savaş gücü bakımından üstün olmak istiyorlardı. Helenizm adı altında Fransa'da, Amerika'da, Mısır'da kurulmuş komitelerin teşvikleri ve yayınlarının sonucu olarak, her gün ordu ve donanma sandıklarına gönderilmekte olan cidden mühim nakdi yardımlar gittikçe artmaktaydı. Diğer taraftan Yunan hükümeti olanca gücüyle tasarrufa gayret ederek bu sandıkların resmi ödeneklerini genişletmekteydi. Yunanistan böylece savaş hazırlıklarına ilişkin düşüncelerini eyleme geçirmek için gereken parayı sağlamaktaydı. İki senelik kısa bir zaman zarfında 107 bin tüfek, on milyon fişek, sekiz torpido, 144 seri ateşli sahra ve 36 adet kadar dağ topu satın alınmıştı. Yunanlıların cesareti ve açgözlü emellerindeki heves ve hayalleri gittikçe artmaktaydı. Askeri ataşeye göre *"bu gibi manevi etkiler nedeniyle olsa gerek, daha dün uğradıkları cezalandırıcı tokadın yarası iyileşmeden"*, Yunan Başbakanı Theotokis bu haftanın parlamento görüşmelerinde ordu ve donanmanın düzenlenmesi ve güçlendirilmesi konuşulduğu esnada, meydana gelecek bir savaşta Yunanlıların daima saldırıyı tercih edeceğini söylemişti. Başbakan ayrıca bu sebeple donanma ve ordunun her zaman taarruz fikri üzerine eğitildiğini, Yunan hükümetinin hiçbir zaman sınırı ve sahilleri güçlendirmek için boş yere masrafa katlanma ihtiyacı duymadığını ifade etmişti. Atina Askeri Ataşesi bundan sonra sözlerine şu uyarı ve tavsiyelerle devam etmektedir:

"Azınlığın, Rum hurafelerinin ve Büyük İskender gibi bazı geçmiş Yunan büyüklerinin tarihi ve olayların telkinleriyle kendilerinde sürekli büyüklük hisseden Yunanlıların, iki üç yeni silah ile birkaç yenilenmiş savaş gemisine sahip olduklarını gördükleri zaman ve özellikle Başbakan'ın yukarıda anılan beyanatı gibi sözler üzerine büsbütün şımarıp geçmişte olduğu gibi gelecekte de bir takım siyasi olayların meydana gelmesine neden olacakları şüphesizdir. Yunanlıları layık oldukları alçakgönüllülüğe mecbur ederek onlar tarafımdan emniyetimizi temin edecek yegane silah var ise o da mutlaka Osmanlı

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

donanmasının ezici kuvvet ve görkemini Yunanlılara ve aleme gösterecek şekilde bir an önce düzenlenmesiyle, filolarımızın Avrupa filoları gibi Osmanlı ve yabancı denizlerinde dolaşması ve manevralar gerçekleştirmesidir. Heybet ve azameti dünyaca bilinen Osmanlı ordusunun Yunanlılardan çok daha önemli düşmanlarımıza karşı mühim görevleri olduğundan, Osmanlı donanması layık olduğu gibi düzenlenip güçlendirilirse aynı zamanda bu önemli görevlerin yapılması da fevkalade kolaylaşmış ve sağlanmış olacaktır."²¹

Atina Askeri Ataşesi İhsan Bey'in bu yazıları Bahriye Nazırı tarafından 20 Haziran 1907 tarihli bir tezkereyle beraber II. Abdülhamit'e gönderildi. Bahriye Nazırı'nın Padişaha sunulan yazısında özetle şöyle denilmekteydi: Yunanistan'ın dışında Osmanlı Devleti'ne komşu bazı hükümetler de düşmanca hareketlerde bulunmaktaydılar. Yabancıların Osmanlı Devleti'nin önemli sahillerinde ve denizlerinde gözü olduğundan her türlü savunma aracından daha çok deniz kuvvetine ihtiyaç vardı. Bu nedenle Osmanlı donanmasının takviye edilmesi zorunlu görülmekteydi. Her ne kadar mevcut mali durumun büyük masraflara katlanmaya müsait olmadığı açıksa da, zamanın getirdiği zorlamaları sükûn ile geçiştirmek mümkün değildi. Son sistem savaş gemileri eski zırhlılarla kıyas edilemeyecek kadar üstündü. Bunların her biri, zırhlarının özel bileşimleri sayesinde her türlü silaha karşı dayanabilecek güçteydi. 23 mil ve daha fazla sürat yapabilmekteydi ve altı adet torpido kovanı vardı. Dört tarafından da ateş edebilmekteydi ve otuz tane büyük top ile donatılmıştı. Savaş kıymeti açısından eski zırhlılardan on ikisine denkti. Dolayısıyla çok sayıda eski savaş gemisi bulundurup, bunların her biri için çok sayıda mürettebat bulundurmak, bunların maaşları ve kömür vs. için büyük masraflara katlanmaktansa, bu tip zırhlılardan birinin tedariki her bakımdan tercih edilebilirdi. Ayrıca çok sayıda geminin idaresinden kaynaklanan güçlüklerin aksine, bunlardan birkaçı ile manevra daha kolaydı. Yabancı devletlerin büyük kısmı bu gerçeği görmüş ve mevcut olan eski zırhlılarını hurda fiyatıyla satarak söz konusu yeni savaş gemilerinin maliyeti için kullanmaya hararetle girişmişlerdi. Bahriye Nazırı'na göre böyle bir zırhlının Ansaldo-Armstrong fabrikası yoluyla Tersane-i Amire'de yaptırılması veya yabancı fabrikalardan

²¹ BOA, Y.MTV, 299/76 (Atina Sefareti Askeri Ataşesi'nin Bahriye Nezareti'ne gönderdiği 31 Mayıs 1323 [13 Haziran 1907] tarihli yazı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHİRİYESİNE DAİR NOTLAR

birine sipariş edilmesi çok gerekliydi. Bu zırhlıya Mesudiye firkateyni, Abdülhamid (Hamidiye) ve Abdülmecid (Mecidiye) kruvazörlerinin de eklenmesiyle Yunanlıların deniz gücüne karşılık verilebilecekti. Osmanlı Devleti'nce böyle yeni bir gemi alma girişiminin duyulması bile Yunanlıların düşmanca emellerini teskin edebilirdi. Parası beş altı sene zarfında ödenmek üzere geminin temin edilmesi de mümkündü²².

Atina Sefareti Askeri Ataşesi İhsan Bey tarafından Mayıs 1908'de Yunanistan bahriyesine ilişkin yeni bilgiler de aktarılmıştı. Buna göre Yunanistan 3 adet denizaltı, 3 adet zırhlı kruvazör ve 8 adet torpidobota ilaveten bir adet torpidobot inşasına ve mevcut üç zırhlının 15 milyon harcanarak toplarının seri ateşliye dönüştürülmesine, zırhlarının ve diğer tertibatının yenilenmesine girişmişti. Yunanistan yeni bahriye reform programı uyarınca 70-80 milyon franka ihtiyacı olduğunu hesap etmişti. Bu paranın Milli Donanma Sandığı gelirlerine karşılık gösterilerek Fransa'dan borç suretiyle sağlanmasına karar verilmişti. Yine kabine tarafından organizatör olarak Avrupalı bir amiralin Yunanistan'a getirilmesi için 44.000 franklık bir kredi talep edilmişti. Yunanistan Kralı'nın istediği emekli Fransız Amiral Fournier, Schneider fabrikasının²³ bir ticari memuruydu ve Kraliyet ailesiyle özel ilişkileri vardı. Bu nedenle Yunan Meclisi'nden itirazlar yükselmiş, muhalifler tarafından Prens George'un başkanlığı altındaki Bahriye Komisyonu'nun, 1904'de kararlaştırmış olduğu ve halen devam etmekte olan programa devam etmesi için ısrar edilmişti. Ayrıca Fransız amiral küçük savaş gemilerinin alınmasını teklif etmesine karşın, büyük gemilerin sağlanması ve inşa edilmesi istenmekteydi. İhsan Bey'in elde ettiği bilgiye göre, yakında Yunanistan'a büyük rütbede Avrupalı bir bahriye subayı getirilecekti. Bahriye reformu ise daha ciddi bir şekilde uygulanarak savaş gemileri inşaatı için gerekli olan para Milli Donanma Sandığı'ndan sağlanacaktı. Yunan Donanması'nın Osmanlı Donanması'nın kuvvet ve önemi esas alınarak, ona üstün olması için ıslahı ve artırılması tek amaçtı²⁴.

²² BOA, Y.MTV, 299/76 (Bahriye Nazırı'nın Padişah II. Abdülhamit'e gönderdiği 9 Cemaziyelevvel 1325 [20 Haziran 1907] tarihli yazı).

²³ Silah, gemi yapımı, demiryolu ve madencilik alanlarında uluslararası faaliyet gösteren Fransız şirketi.

²⁴ BOA, Y.PRK.EŞA, 52/43 (Erkan-ı Harbiye Müşiri'nin Padişaha gönderdiği 23 Nisan 1324 [6 Mayıs 1908] tarihli yazı).

Meşrutiyetin ilanı öncesinde, Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa çeşitli zamanlarda II. Abdülhamit'e nezaret tarafından hazırlanmış, donanmada ve tersanelerde bulunan subay ve askerlerin sayısı ile gemilerin mevcut durumunu gösteren cetveller sunmuştur. Bunlardan sonuncusu 14 Temmuz 1908 tarihli olandır (EK 1)²⁵. Bu belgeye göre, Osmanlı Bahriyesi'ne ait sayısal veriler ve donanmayı oluşturan başlıca gemiler şöyleydi:

Müşirler: 3

Bahriye ümera ve zabitanı ile askerler: 7618

Diğer sınıflardan ümera ve zabitan ile sanayi ve çarkçı efradı: 3753

Donanmada ve mevkilerde çalışan rütbesiz tabip, cerrah ve diğer hizmetliler: 253

Toplam: 11627

Zırhlı Firkateynler: Hamidiye, Mesudiye, Asar-ı Tevfik, Mahmudiye, Aziziye, Orhaniye, Osmaniye.

Zırhlı Korvetler: Mukaddeme-i Hayır, Avnullah (Avnillah), Muin-i Zafer, Feth-i Bülemd, Necm-i Şevket, Asar-ı Şevket (Kazanları olmayıp teknece tamire muhtaç), Hıfzürrahman, İclaliye.

Kruvazörler: Abdülhamid, Mecidiye, Heybetnüma (Tamire muhtaç), Hüdavendigar (Taş kızakta).

Torpedo Kruvazörler: Berk-i Satvet (Şamandırada), Peyk-i Şevket (Şamandırada)

Torpidogeçerler: Peleng-i Derya, Şahin-i Derya (Tamamlanmakta), Yarhisar.

Zırhlı Duba: Hizber

²⁵ BOA, Y.MTV, 312/118 (15 Cemaziyelahir 1326 [14 Temmuz 1908] tarihli Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa'nın yazısı ve 1 Temmuz 1324 [14 Temmuz 1908] tarihli cetvel). Cetvellerde gemilerin ve bahriye teşkilatının gerçekte çok kötü olan durumunun aksettirilmediği gözlenmektedir. Bu nedenle verilen diğer bilgilerin de doğruluğu sorgulanmalıdır. 14 Temmuz 1908 tarihli cetvele göre donanmadaki personelin rütbeli ve rütbesiz sayısı toplam 11.627 idi.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

4) II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında Osmanlı Donanması ve Donanma Reformunun Başlaması

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 6 Ocak 1909 tarihli Bahriye Şurası raporunda da Osmanlı donanması ve bahriye teşkilatının içine düştüğü durum ortaya konulmaktadır

"...Meşrutiyet yönetiminin ilan edildiği sevinç günü ve sonrasında Osmanlı bahriyesinin genel durumunun hayli müddetten beri harap ve perişan bir halde olduğu büyük küçük herkes tarafından açıkça görülmekteydi. Hatta o sıralarda henüz gelmiş olan torpido kruvazörleri, istimboiler ve gözlem gemileri bile araç gereç ve teçhizat bakımından harekete hazır halde bulunmuyorlardı. Bundan başka Ansaldo fabrikası yoluyla tamir edilen üç tane zirhli korvette temel gereksinimler adına bir şey bulunmadığı gibi, birkaç hafta önce Cisreyn'den (Galata ve Unkapanı köprülerinden) çıkarılarak denemesi kararlaştırılan söz konusu gemilerin pruvalarındaki makinelerin de tamire muhtaç olduğu belirlenmişti. Diğer gemilerden yeni olan Abdülhamid (Hamidiye) ve Mecidiye kruvazörleriyle yenilenerek tamir edilen Mesudiye ve Asar-ı Tevfik zirhlilerinin bile temel gereksinimleri noksandı. Adı geçen gemilerin tümü havuza sokularak bakım ve boyaya muhtaç bir haldeydi. Gözlem gemilerine gereksiz konulmuş olan torpido kovanlarının çıkarılmasına karar verilmiş; bu gemilerle torpido istimbotlarının çoğunun iç düzeneklerinin, mürettebatlarının adedine göre düzenlenmemesinden ötürü yeni baştan ve ek olarak kamaralar inşa edilerek ıslah edilmeleri gerektiği görülmüştü. Bahriye Mektebi ve Çarkçı Ameliyat Mektebi öğrencilerine özgü yerler ve diğer bahriye mekanlarının durumu savaş gemilerinin halinden beterdi. Havuzlar bile kapılarının kullanılmayacak bir hale gelmesinden ötürü neredeyse atıl bir vaziyetteydi. Askerlerin yazlık elbisesinin yarısından fazlası verilmemiş olduğu gibi subayların elbise hakları da uzun süreden beri ödenmemişti. Erzak bile bir hayli zaman gecikmiş, bunların ve diğer eşyaların değeri ve sağlamlığı da kesinlikle uygun değildi. Bu anlatılanlardan da anlaşıldığı gibi, esasen bir savaş değeri olmayan Osmanlı bahriyesinden sıradan hizmetler bile beklenmeyip, görülen durum üzüntü verici bulunmuştu".²⁶

²⁶ BOA, Y.EE.KP, 34/3302 (24 Kanun-ı Evvel 1324 [6 Ocak 1909] tarihli Şura-yı Bahriye raporu).

İşte bütün bu nedenlerden dolayı II. Meşrutiyet'in ilanından sonra donanmayı ıslah için imkanlar dahilinde geniş kapsamlı bir reform başlatıldı. Meşrutiyetin ilan edildiği 23 Temmuz 1908 günü Bahriye Dairesi'nin veznesinde nakit 209.285 kuruş (2092.85 lira) vardı. Bu tarihten 31 Aralık 1908'e kadar geçen beş aylık dönemde 33.271.308 kuruş 15 paralık (332713.08 lira) bir bütçe oluşturuldu. Bu para Maliye Nezareti'nden ve bahriye ödeneğine mahsuben bırakılan özel gelirlere toplandı. Subay ve askerlerin maaşları, erzak ve giysi ücretleri, Osmanlı donanmasının donanımı ve hazırlanması için kullanılmaya başlandı. Erzak için 11.682.143 kuruş 10 para, giysiler için 917.040 kuruş 15 para, amele ücretleri olarak 1.780.224 kuruş 10 para, kömür, ilaç, ateşli mühimmat, kereste ücretiyle çeşitli harcamalara 2.025.824 kuruş 10 para verildi. Ayrıca hazırlanan gemilere gereken önemli araç gereç ile askerlerin yazlık ve kışlık giysileri için de Levazım Dairesi tarafından 2.065.000 kuruş harcama yapıldı. Maaşlar ile beraber harcanan paranın toplamı 32.531.500 kuruş 30 paraydı (325315 lira). 24 Aralık 1908 tarihi itibarıyla mevcut bütçede 949.092 kuruş 25 para (9490.92 lira) vardı²⁷.

Yine 6 Ocak 1909 tarihli Bahriye Şurası'nın raporuna göre, Osmanlı Donanması'nda bulunan Mesudiye, Asar-ı Tefik zırhlı fırkateynleri, Hamidiye ve Mecidiye kruvazörleri, Feth-i Bülend, Avnullah zırhlı korvetleri, Berk-i Satvet, Peyk-i Şevket torpido kruvazörleri, Taşoz torpidosu, Antalya, Ankara, Samsun, Sivrihisar, Sultanhisar, Hamidabad, Demirhisar, Akhisar, Musul torpido istimbotları, Nevşehir, Taşköprü, Ordu, Bafra, Malatya, Ayntab gözlem gemileri (gambotlar) eksikleri tamamlanarak savaşa hazır halde dışarıya çıkarılmıştı. Bunlardan Mecidiye kruvazörü, Berk-i Satvet torpido kruvazörü, Taşoz, Antalya, Ankara torpidoları ile Ayntab gözlem gemisi, birinci kafiye olarak İzmir'e gönderilmişti. Daha sonra Mesudiye, Hamidiye, Peyk-i Şevket ve altı adet torpido istimbotu iki kez Marmara'da talim yapmışlardı. Bunlardan Hamidiye, Peyk-i Şevket ve Samsun ikinci kafiye olarak diğerlerine katılmak üzere aynı şekilde İzmir'e yollanmıştı. Bu sırada Nevşehir, Taşköprü gözlem gemileri Kızıldeniz'e gönderilmişti. Asar-ı Tefik zırhlısı eğitim gemisi kabul edilerek İzmit'e hareket ettirilmişti. İstanbul limanında bulunanlardan Muin-i Zafer korveti Haliç Tersanesi'nde harekete hazırdı. Ayrıca Basra'ya sevk

²⁷ Aynı vesika.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

edilecek Zuhaf korvetiyle Kütahya, Gökçedağ gözlem gemilerinin ve Preveze'ye gönderilecek Barika-i Zafer gambotunun hazırlanmasına hararetle çalışılmaktaydı. Netice itibariyle 6 Ocak 1909 tarihine kadar 25 adet gemi teçhiz edilerek gönderilmiş ve beş tane gemi de yollanma aşamasına gelmişti. Nakliyata tahsis edilen Bezm-i Alem, Tir-i Müjgan, Şam ve Halep vapurları da hazırlanmaktaydı. Kaldırılmalarına karar verilen ve dışarıda bulunan yedi parça eski zırhlı İstanbul'a çekilerek getirilmişti. Bundan başka mektep ve diğer bahriye mekânlarının tamiratına ve havuz kapılarının tehlikeden uzak olabilecek kadar sağlamlştırılmasına devam edilmekteydi. Subayların erzak bedelleri ödendiği gibi, askerlerin kışlık elbiseleri de tamamlanmıştı²⁸.

1909 yılında Osmanlı Devleti'nde Bahriye efradı (askerler) 6.000, zabitan (subaylar) ise 5.600 kişiydi. Subay çokluğu, çavuşlardan ve gedikli efraddan subay yapılmasından kaynaklanmaktaydı. Gedikliler her gemide bulunur, yeni efrad bunlara teslim edilirdi. Dört yılda bir maaş zammı alırlardı. Son defa olmak üzere 500-600 gedikli subay yapılmıştı. Subayların üçte ikisi alaylılardan oluşuyordu. Bunlar da iki kategoriye ayrılıyordu. Askerlik hizmetlerinde başarılı olup, çavuşluktan subaylığa yükselenler liyakatli olanlardı. İradeyle birçok kapı çavuşu vs. yerlerden efrad layık olmadıkları halde subay oluyorlardı²⁹.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar İstanbul'da gemilerin çekilmesi ve bakımı için üç havuz mevcuttu. Bunlar küçük, eski ve masraflı havuzlardı. Savaş öncesinde çok sayıda ticari gemi bu havuzlara girer, çoğu için vakit bulunamazdı. Yıllık 2.300.000-3.000.000 kuruş hasılat sağlanıyordu. Ancak Bahriye Nezareti Müsteşarı Vasıf Bey'in ifadesine göre 30 yıl önce inşa edilmiş (1887'ler) mevcut küçük yüzer havuz şimdiki üç sabit havuzdan daha çok iş görüyordu³⁰.

Savaş bakımından kıymetli bir donanmanın oluşturulması için adi bütçeyle beraber sekiz senede tamamlanmak üzere olağanüstü bir bütçe de

²⁸ Aynı vesika. Burada anlatılan ıslah çalışmalarının Amiral Gamble başkanlığındaki ilk İngiliz misyonunun gelişinden önce yapılması dikkatten kaçmamalıdır.

²⁹ *M.M.Z.C.*, 1. devre, IV, Ankara ty., 185-194 (26 Mayıs 1325 [8 Haziran 1909] tarihli oturum).

³⁰ *Meclis-i Ayan Zabıt Ceridesi*, 3. devre, II, Ankara 1990, 510-511.

hazırlanmıştı. Bu bütçede öngörülen 76 savaş gemisine gereken mürettebatın eğitimi, düzenlenmesi ve hazırlanmasına nezaret etmek için halen İngiltere deniz kuvvetlerinde görevli olarak bulunan ve gerekli meziyetlere sahip bir amiral ile amiralin teklifi üzerine uygun miktarda subayın getirilmesi kararlaştırıldı³¹. Ayrıca iki bahriye müşirinin yargılama için tutuklu olmalarından dolayı ödenekleri kesilmişti. 5 birinci ferik, 11 ferik ve 7 mirliva ile diğer rütbelerden şimdilik 70 kadar subay açığa alınmış; 2 ferik, 2 mirliva ve diğer rütbelerden 27 subay emekli edilmişti. Diğer emekli olması gerekenlerin de defterleri düzenlenmiş ve sunulmuştu. Düzenleme cetveli uyarınca gereken subaylar da yavaş yavaş açığa alınmaya başlanmıştı³².

II. Meşrutiyet'in ilanı Osmanlı Devleti'nde Alman nüfuzunun sarsılmasına ve İngiltere'ye eğilimin güçlenmesine yol açmıştı. Babıali, donanmasını yenilemeye karar verip İngiltere'ye başvurduğunda, İngiliz Hükümeti buna olumlu yaklaştı. İngilizler Osmanlı donanmasına da kara ordusunda olduğu gibi Alman etkisinin girmesini istemiyorlardı³³. Birçok Türk subayın eğitim için Alman donanmasına kabul edileceği şeklinde söylentiler ortaya çıkmıştı³⁴. 1909 Şubat-1914 Eylül arası dönemde Osmanlı donanmasının başında üç İngiliz amiral görev yapmıştır: Amiral Douglas Gamble (Şubat 1909-Mart 1910), Amiral Hugh Williams (Nisan 1910-Nisan 1912) ve Amiral Arthur Limpus (Nisan 1912-Eylül 1914).

Meclis-i Ayan'ın donanma ıslahatıyla ilgili kanun tasarısı hakkındaki şu kararı Babıali'nin bu işe ne kadar önem verdiğini göstermektedir:

"...Osmanlı Devleti'nin coğrafi konumu ve sahillerinin bolluğu nedeniyle deniz gücüne özen gösterilmesi gerektiğinden, bu hususta yapılacak çalışmalar ve katlanılacak fedakarlık en büyük bir eksikliği tamamlamaya yönelik olduğundan, adı geçen kanun tasarısının onayına ve subaylardan henüz

³¹ BOA, Y.EE.KP, 34/3302 (24 Kanun-ı Evvel 1324 [6 Ocak 1909] tarihli Şura-yı Bahriye raporu).

³² Aynı vesika.

³³ *İngiliz Devlet Arşivi Gizli Belgeleri: Türkiye'nin Parçalanması ve İngiliz Politikası 1900-1920*, Ed. Ö. Andaç Uğurlu, İstanbul 2005, s.136, 138; Erol Ulubelen, *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*, İstanbul 1982, s. 94, 95 (6 ve 20 Eylül 1910 tarihli belgeler).

³⁴ Chris B. Rooney, "The International Significance of British Naval Missions to the Ottoman Empire, 1908-1914", *Middle Eastern Studies*, Vol. 34, No.1, January 1998, s. 2.

II. MEŞRUTİYET'TEN İ. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

*gelmemiş olanların bir an evvel çağrılmasıyla hizmetlerinden yararlanılmaya başlanılmasının Bahriye Nezareti'ne tebliği...*³⁵

İngiliz Amiral Gamble'in isteği doğrultusunda 1909 yılında donanmanın ıslahı için bütçeye 334.000 lira kondu. Bu para Bahriye'nin çeşitli alanlarına şöyle ayrılmıştı:

- 130.000 : Tersane ıslahı.
- 90.000 : Donanma ihtiyat (yedek) cephanesi.
- 100.000 : Harp gemilerine ve tersaneye malzeme tedariki.
- 8.000 : Bahriye Mektebi'nin tamir ve ıslahı.
- 5.000 : Kışlaların tamiri ve donanımı.
- 1.000 : Torpido Mektebi'nin kuruluşu³⁶.

Osmanlı Devleti Gamble'in hizmetlerinden memnun kalmıştır. Çok kötü durumda bulunan donanmayı Temmuz 1909'da Ege'de 3,5 aylık bir sefere çıkarması herkesi çok etkilemişti³⁷. Osmanlı Donanması yıllar sonra 4 Temmuz 1909 Pazar günü Haydarpaşa önünde Padişah ve bazı mebusların da izlediği bir resmigeçit de yapmıştı³⁸. Bununla birlikte beş sene sonra, 13 Temmuz 1914 tarihinde, Kengiri (Çankırı) mebusu Fazıl Berki Bey Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmasında bu olay hakkında şunları söylemektedir:

"Eski devirde donanmamız ne kadar unutulmuş, bir köşeye atılmış ise Meşrutiyet'ten sonra da maatteessüf pek o kadar layık olduğu şekilde düşünülmemiştir...bir sene kadar müddet bir şey yapılmamıştır. Donanmamız ilk defa olarak geçit resmini 17 Haziran 1325'te (30 Haziran 1909) yapabilmiştir. Halbuki İnkılap olur olmaz orduda bir faaliyet başlamış ve her tarafta askeri hareketler ve manevralar başlamıştı. Oysa donanmanın geçit resmi, hemen hemen İnkılap'tan bir sene sonraya rastlıyor. O zamana kadar donanma adına ihtimal hiçbir şey

³⁵ BOA, İ.BH, 1327/Ca-16 (Meclis-i Ayan'ın 21 Mayıs 1325 [3 Haziran 1909] tarihli kararname).

³⁶ M.M.Z.C., 1. devre, V, Ankara ty., 211-212 (24 Haziran 1325 [7 Temmuz 1909] tarihli oturum).

³⁷ Rooney, a.g.m., s. 3.

³⁸ M.M.Z.C., 1. devre, V, 141. (20 Haziran 1325 [3 Temmuz 1909] tarihli oturum).

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

yapılmamıştır...Donanma tarafından ilk yapılan geçit resmi basın tarafından pek şaşalı bir şekilde ilan edilmiş ve güya bütün devletlere meydan okuyacak derecede mükemmel bir donanmamız varmış gibi anlatılmaya çalışılmışsa da, gerçeği gören kişiler bu donanmanın hiçbir zaman hukukumuzu koruyacak bir halde olmadığını anlamışlardır...Girit'i vermeyiz diye o kadar bağırarak, o kadar protestolar, mitingler yaptık. Taşradan Merkezi Hükümeti adeta aldattık, malımızı, canımızı her şeyimizi feda ederiz dedik, fakat sonra o Girit nereye gitti? Üç Padişah zamanında 180,000 İslam şehidi verilerek 25-26 sene uğraşarak zapt edilen zavallı Girit ne oldu? Halbuki vaktiyle çok söylendi, çok feryat edildi ki, Girit, protesto ile miting yapmakla korunamaz. Ancak deniz gücüyle, mükemmel bir donanma ile korunabilir. Bu sözler maalesef layık olduğu derecede etkisini yapmadı ve bir Averof'a karşı mükemmel bir zırhlı dretnot alınmadı. Bundan dolayı da bu kadar facia başımıza geldi ve bugün de hala alaylar altında eziliyoruz."³⁹

Dahiliye Nezareti 9 Ağustos 1909 tarihinde Bahriye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, Edirne vilayeti sahillerinin gerektiği kadar gözlenmesi için Gelibolu, Tekfurdağı ve Ereğli limanlarından birinde bulundurulmak üzere hızlı giden bir vapurun tahsis edilmesini istemişti. Bahriye Nezareti 19 Ağustos'ta verdiği cevapta, Osmanlı kıyılarında karakol görevine özgü gemilerin sayısının sahillerin genişliğine oranla sınırlı ve yetersiz olduğunu, bunlardan işe yarayanların Basra ve Kızıldeniz'den itibaren görevlendirilerek Osmanlı sahillerinin çeşitli noktalarına gönderildiğini ifade etti. Ayrıca görülen lüzum ve önem üzerine bazı vilayetlerin sahillerine zorunlu olarak donanmadan ayrılan torpidolar yollanmıştı. Tersane'de tamir edilen birkaç gözlem gemisinin ise tamirleri bittiği zaman Dahiliye Nezareti'nin bildirdiği ve önceden tespit edilmiş kıyılara gönderilmeleri kararlaştırılmıştı. Dolayısıyla tersanede bunlardan başka işe yarar vapur kalmamıştı. Bundan sonra sahillerin gözlenmesi için eskiden beri önemle ve tekrar tekrar siparişleri bildirilen ve olağanüstü bütçede de yer alan 24 parça gambottan, hiç olmazsa sahillerde her tür kaçakçılığın ve zararlı ithalatın önünü almak için 12 tanesinin satın alınması gerekliydi. Donanma

³⁹ M.M.Z.C., 3. devre, II, İnikad: 32, 30 Haziran 1330 [13 Temmuz 1914], Celse:1, Ankara 1991, 184. Fazıl Berki Bey'in donanmanın durumuna ilişkin sözlerinde doğruluk payı olsa da yukarıda gösterildiği üzere, Meşrutiyet'in ilk yılında hiçbir şey yapılmadığı iddiası gerçeği yansıtmamaktadır.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

kumandanı Gamble Paşa'nın bahriye ıslahatı hakkında verdiği tasarıda da görüldüğü gibi, bu tarz gözlem gemilerinin sağlanması ve sayısının artırılması Dahiliye Nezareti'nin esas görevlerinden birisiydi. Bundan ötürü söz konusu gemilerin bir an önce elde edilmesi Bahriye Nezareti tarafından istendi⁴⁰. Dahiliye Nezareti, Bahriye Nezareti'nin bu cevabını 1 Eylül 1909'da Sadarete iletti ve gemilerin bir an önce alınması çaresinin bulunmasını istedi⁴¹. Sadaret'ten 27 Eylül 1909 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderilen yazıda, konunun Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Buna göre Bahriye Dairesi'nin adi ve fevkalade gelir gider dengelerinde gambot inşa veya satın alınması için bir ödenek yazılı değildi. Bundan dolayı şimdilik bu durum söz konusu olmayacaktı⁴². Dahiliye Nezareti'nin 7 Ekim 1909 tarihinde Sadarete gönderdiği cevap yazısındaki ifadeler Osmanlı deniz gücünün içinde bulunduğu durumu göstermesi açısından önemlidir:

"Daha önce de arz edilip bildirildiği üzere, Osmanlı sahillerinin gözlem ve korunması için gemi gönderilmesine her tarafça kesin ihtiyaç olduğu halde çoğu yere⁴³ gönderilememektedir. Bu ise asayiş ve güvenlik açısından çok fazla kötü etki yaratmaktadır. Tersanede tamir edilen on kadar vapur mevcut olduğu Bahriye Nezareti'yle daha önce yapılan yazışmadan anlaşıldığından, bu vapurların acilen tamirleri yapıp tamamlanarak şimdilik en lazım olan yerlere gönderilmesi ve gelecekte de gereken gambotların sağlanması yollarının bulunması yüce görüşünüze bağlıdır".⁴⁴

Dahiliye Nezareti'ne Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa 3 Kasım'da şu cevabı vermiştir: *"Osmanlı sahillerinin korunması için tamir edilen gemilerin*

⁴⁰ BOA, DH.MUİ, dos. 2/-4, gömlek 4 (6 Ağustos 1325 [19 Ağustos 1909] tarihli Bahriye Nazırı'nın Dahiliye Nezareti'ne yazısı).

⁴¹ BOA, DH. MUİ, dos. 2/-4, gömlek 4 (Dahiliye Nezareti tarafından Sadarete gönderilen 19 Ağustos 1325 [1 Eylül 1909] tarihli yazı).

⁴² BOA, DH. MUİ, dos. 2/-4, gömlek 4 (Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 14 Eylül 1325 [27 Eylül 1909] tarihli yazı). Daha önce bahsedilen ve 76 gemilik bir donanma öngören olağanüstü bütçenin Bab-ı Ali tarafından resmen onaylanmayıp gayri-resmî bir proje mahiyetinde kalmış olması muhtemeldir. Bunda temel neden, mali durumun böyle bir bütçenin gerçekleştirilmesine ne ölçüde izin verebileceğinin öngörülememesi olmalıdır.

⁴³ Belgede önce "hiçbir tarafa" yazılmış, sonra çizilmiş ve "çoğu yere" yazılmıştır.

⁴⁴ BOA, DH. MUİ, dos. 2/-4, gömlek 4 (Dahiliye Nezareti tarafından Sadarete gönderilen 24 Eylül 1325 [7 Ekim 1909] tarihli yazı).

büyük bir önemle tamamlanmalarına gayret edilmekte olup, tamirlerinin bitiminde gereken kıyılara gönderileceğinin kararlaştırılmış olduğu Bahriye Nezareti'nden bildirildi. Söz konusu gemilerin bir an önce tamirlerinin tamamlanarak gereken yerlere sevk edileceği de cevaben bildirildi".⁴⁵

Bu sırada Atina Sefareti'nden gelen haberlere göre, Yunanistan Orlando tezgâhında yapımı tamamlanmak üzere olan kruvazörden başka aynı fabrikaya iki kruvazör daha ısmarlamıştı. Bir İngiliz firmasına da son sistemde 12 torpido ve 4 torpidogeçer (gambot) sipariş etmek için görüşmelere girişmişti. Aynı zamanda söz konusu kruvazörün Osmanlı Hükümeti tarafından satın alınmasının arzu edildiği ve en ucuz fiyatla alınmasının da mümkün olduğu Roma Sefareti tarafından bildirilmişti. Hariciye Nezareti'nin konuyla ilgili yazıları 21 Kasım 1909 tarihinde Meclis-i Vükela'da görüşüldü. Buna göre adı geçen kruvazörün kontrolü için Bahriye Dairesi'nden atanan ve gönderilen üç subayın verdiği raporda; kruvazörün beş sene önce inşasına başlandığı, istenilen vasıflara sahip olmaması nedeniyle devletçe satın alınmasının uygun olmadığı açıklanmıştı. Zaten Yunan Hükümeti'nin de "geçenlerde" gemiyi satın almak için şirketle sözleşme yaptığı, Roma Sefareti'nin en son yazısıyla bildirilmişti. Bu nedenle Meclis-i Vükela'da, devlet tarafından Osmanlı deniz gücünün başka şekilde artırılıp takviye edilmesi yollarının düşünüldüğü vurgulandı ve sefarete de bu şekilde tebligatta bulunulması kararlaştırıldı⁴⁶. İçeriği açısından çok önemli bu belgede istenilen vasıfları taşımadığı ve devletçe satın alınmasının uygun olmadığı ifade edilen kruvazör Averof'tur. Burada dikkat çekici husus Yunanistan'la beraber Osmanlı Devleti'nin de inşa edilmekte olan bu gemiyi satın almaya niyetlenmesi ve hatta subaylardan oluşan üç kişilik bir heyeti geminin incelenmesi için göndermesidir. Ancak heyet gemiyi satın almaya değer bulmamış!, sonuçta Yunan Hükümeti şirketle sözleşme imzalayarak geminin sahibi olmuştur. Bu süreç esnasında Roma Sefareti'nin Babıali'yi Yunanlılardan önce davranarak gemiyi satın alması için teşvik ettiği, ancak bunda başarılı olamadığı da açıkça görülmektedir.

⁴⁵ BOA, DH. MUI, dos. 2/-4, gömlek 4 (Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 21 Teşrin-i Evvel 1325 [3 Kasım 1909] tarihli yazı).

⁴⁶ BOA, MV, 134/19 (5 Teşrin-i Sani 1325 [18 Kasım 1909] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHİRİYESİNE DAİR NOTLAR

Mektubi Kalemî Mülazımlarından Kemal Bey'in 8 Aralık 1909 tarihli yazısında yaptığı değerlendirme Osmanlı donanmasında Meşrutiyetin ilk iki yılında yapılan reformların yetersiz kaldığını göstermekte ve yaklaşan tehlikeye dikkat çekmektedir:

"...Osmanlı ülkesi çok geniş sahillerden oluştuğundan korunması için çağdaş teknik ihtiyaçlara uygun bir deniz kuvvetine muhtaçtır. Şimdiki Osmanlı donanmasının ise istenildiği gibi olmadığı gizlemek ve inkar etmek mümkün değildir. Osmanlılar işlerini ıslah etmek ve iyileştirmek, ulusal ve siyasi varlıklarını sürdürmek için deniz ve kara kuvvetlerini zamanın ihtiyaçlarına göre düzenlemelidirler. Osmanlıların mevcut kara kuvvetleri çağın gereksinimlerine bir dereceye kadar uygun ise de, komşumuz Yunan hükümetinin bu defa İtalya'da sipariş ettiği malum zırhlı⁴⁷ aldıktan sonra, Osmanlılara denizde meydan okumaya kalkışacağını inkar edip gizlememeliyiz".⁴⁸

Babiali, Averof zırhlısını Yunanistan'a kaptırmakla yaptığı hatayı kısa süre içinde anlamıştı. Üzerinde tarih bulunmayan, ancak içeriğinden Aralık 1909-Mart 1910 arası döneme ait olması çok güçlü bir ihtimal olan⁴⁹ Meclisi Vükela'nın gizli ibareli zabtı çok dikkat çekicidir:

"Yunanistan Hükümeti'nin satın aldığı Averof zırhlısının yakında tamamlanarak teslim edileceği ve bunun Yunan Donanması'na katılmasının donanmamızın üstünlüğünü zayıflatacağı anlaşıldığından, deniz üstünlüğümüzü temin edecek bir iki zırhlının acilen tedariki için tezgahlara ve bazı dost devletlere⁵⁰ başvurulduğu halde, talep edilen zaman zarfında satın alınabilecek hiçbir savaş gemisi bulunmayıp, yalnız Berlin Sefareti aracılığıyla yapılan girişimler neticesinde Almanya Hükümeti'nin 1894 tarihinde inşası tamamlanmış olan Brandenburg sisteminde ve 10600 ton büyüklüğünde, 16-17 mil süratinde, altı adet 28, sekiz adet 10,5 ve sekiz adet 8,8 cm.lik top taşıyan iki adet zırhlıyı satmaya onay vereceği, her biri 16-17 milyon marka mal olan bu zırhlıları silahları ve cephanesiyle

⁴⁷ Averof dretnotu kastediliyor.

⁴⁸ BOA, DH.MUİ, dos. 45/-1, gömlek 6 (25 Teşrin-i Sani 1325 [8 Aralık 1909] tarihli yazı).

⁴⁹ Belgede yakında tamamlanıp teslim edileceği söylenen Averof zırhlısı (zırhlının adının da belli olduğu görülmektedir) 12 Mart 1910 tarihinde tamamlanarak denize indirilmiştir. Daha önceki belgelerde dikkate alındığında verilen zaman aralığı doğru olmalıdır.

⁵⁰ "Düvel-i Mütehabbe'ye" ifadesi kullanılmaktadır.

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

10'ar milyon marka vereceği adı geçen sefaretten bu kez gelip Hariciye Nazırı Paşa tarafından okunan telgraftan ve Averof süratte üstünse de, gerek zırhları gerek toplarının adet ve büyüklükleri ile Averof'a üstün olan bu zırhlıların Osmanlı gemilerine katılması halinde donanmamızın Yunan gemilerine üstünlüğünün teminat altına alınmış olacağı yapılan incelemelerden anlaşılmasına ve bu zırhlılar gerçi pek yeni değilse de daha yenilerinin hatta eşdeğer olanların başka bir yerden alınması halen imkansız ve Yunanistan'a karşı bahriye üstünlüğümüzün kaybolmasından doğabilecek büyük sakıncaların beyan edilmesi bile gereksiz olduğundan, bahriye üstünlüğümüzün korunması ve sürdürülmesine bağlı olan iki zırhlının bir an evvel satın alınması ve getirilmesi çok önemli ve zorunlu olduğundan, telgrafta gösterilen bedelin indirilmesine de çalışılarak kimle nerede pazarlığa girileceğinin Berlin Sefareti'nden telgrafla acilen sorulması hususunun Hariciye Nezareti'ne havalesi görüşüldü.⁵¹

Burada bahsedilen Brandenburg sınıfı iki gemi Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis adlarını alarak Osmanlı Donanması'na katılacak olan iki zırhlıdır. Bu belgede açıkça görüldüğü gibi, Babıali bu iki gemiyi Averof'la güçlenen Yunan Donanması'na karşı acilen ve kısa dönemde başka alternatif de olmadığından satın almak zorunda kalmıştır. Bu dönemde Babıali'yi Yunanistan'ın gittikçe artan kara ve deniz gücü oldukça kaygılandırmaktaydı. Nitekim 1910 yılında İstanbul'a gelen Yunanistan'ın eski Harbiye ve Bahriye Nazırı Komondoros kalmakta olduğu Pera Palas Oteli'nde kabul ettiği yerli Rum gazetelerinin muhabirlerine Yunan ordu ve donanmasının mükemmel olduğunu, Türkiye ile savaşabileceklerini söylemişti⁵².

1910 senesi Ocak ayı sonunda Osmanlı Donanması'nın şiddetle muhtaç olduğu 4 torpido muhribinin İane Cemiyeti'nce tedarik edilmesi ve Maliye Nezareti'nce de kefil olunmasını öngören yasa tasarısı Meclis-i Vükela tarafından görüşüldü. Tasarı onaylanmak üzere acele karar alınması talebiyle Meclis-i Mebusan Başkanlığı'na gönderildi⁵³.

Diğer taraftan donanmanın ıslahatı çerçevesinde her yıl 500.000 lira olmak üzere 10 yıl içinde beş milyon liranın harcanmasına ilişkin bir kanun

⁵¹ BOA, MV, 142/24 (Gizli ibareli tarihsiz Meclis-i Vükela zabtı).

⁵² M.M.Z.C., I. devre, II, 184. (13 Mayıs 1326 [26 Mayıs 1910] tarihli oturum).

⁵³ BOA, MV, 136/24 (14 Kanun-ı Sani 1325 [27 Ocak 1909] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHİRİYESİNE DAİR NOTLAR

çıkarıldı. Dikkati çeken nokta Meclis-i Mebusan'ın heyecanla karşılayıp, tam bir destek verdiği kanun tasarısının müzakere gündemine alınmasına, usul ihlali olduğu gerekçesiyle Yorgo Boşo Efendi'nin karşı çıkışıydı⁵⁴.

Meclis-i Mebusan'ın Bahriye Nezareti'ne verdiği 5 milyon liralık fevkalade bütçe şartlı olarak verilmişti. Buna göre Donanma Cemiyeti'nin topladığı yardım miktarı beş milyona mahsup edilecek, eksik kalan hükümetçe karşılanacaktı. Nitekim ilk planda Donanma Cemiyeti 2.748.000 lira toplamış, hükümet de 1.640.000 lira vermişti⁵⁵.

Osmanlı donanması, Adalar Denizi'nde (Ege Denizi) dolaşırken gereken kömür ve diğer gereksinimleri için depo olarak Mondros limanı kabul edilmişti. Ancak Mondros limanında su yoktu. Yeteri kadar su bulunan ve 2180 metre uzaklıktaki Ayayani mevkiindeki beş adet kaynak suyunun demir borularla iskeleye getirilmesi mümkündü. Bu proje için 490 lira gerekiyordu. Paranın 200 lirası Mondros Belediye Dairesi'nce borçlanılarak ödenmişti. Geri kalan 290 liranın Hazine tarafından ödenmesi gerektiği Dahiliye Nezareti tarafından 28 Haziran 1910 tarihli tezkereyle bildirildi. Bunun üzerine konu 30 Haziran 1910 tarihinde Meclis-i Vükela'da görüşüldü. Dahiliye Nezareti'nin talebi uygun görülerek, söz konusu 290 liranın Hazine tarafından öngörülmemiş masraflar tertibinden ödenmesi için Maliye Nezareti'ne bildirimde bulunulması kararı alındı⁵⁶.

Bir basın haberine göre 1910 Haziran ayının üçüncü haftasında Osmanlı donanması Marmara Denizi'nde yaptığı gece manevralarında büyük başarı göstermişti. Ümera (yüksek rütbeli subaylar), subaylar ve bahriye erleri övgüye değer ustalık ve yetenek sergilemişlerdi. Savaş gemilerine hücum eden torpido filosu başarılı olmuş, Hamidiye ve Kütahya gemileri birinciliği kazanmıştı⁵⁷.

⁵⁴ M.M.Z.C., 1. devre, II, Ankara 1985, 288. (1 Şubat 1325 [14 Şubat 1910] tarihli oturum). Bilindiği gibi Boşo Efendi "*Osmanlı Bankası ne kadar Osmanlıysa, ben de o kadar Osmanlıyım*" ifadesiyle tanınmış bir Rum mebusudur.

⁵⁵ M.M.Z.C., 2. devre, II, Ankara 1991, 17.

⁵⁶ BOA, MV, 141/85 (17 Haziran 1326 [30 Haziran 1910] tarihli Meclis-i Vükela zabıt varakası).

⁵⁷ *Hikmet*, 23 Haziran 1910, no:10.

Donanmanın sefer halinde kömür ihtiyacının sağlanması meselesi de Babıali'nin gündemindeydi. Ticaret ve Nafia Nezareti'ne göre Ereğli'den İzmit'e Bahriye Nezareti'nce gerekli görülen dekovil hattı yerine, Adapazarı şube hattının Düzce'ye uzatılması ve oradan Ereğli'ye bir şube inşası daha uygun olacaktı. 7 Temmuz 1910 tarihli Meclis-i Vükela oturumunda Adapazarı-Düzce şubesinin inşasındaki lüzum ve yararlar nedeniyle, gelecek sene yapılmak üzere bu kısım için Ticaret ve Nafia Nezareti'nin demiryolu şirketiyle görüşmelere başlaması ve sonucu bildirmesi kararlaştırıldı⁵⁸.

II. Meşrutiyet'in yıldönümü ve milli bayram olan 23 Temmuz 1910 Cumartesi günü Osmanlı donanmasının resmigeçit yapmasına karar verilmişti. Resmigeçit nedeniyle 23 Temmuz günü için alınan önlemler şöyleydi: Dolmabahçe önünde 1¼ mil boyunca bir mesafe engellerden uzak tutulacaktı. Haydarpaşa önünde ve güzergâh üzerinde bulunan ticari gemiler kaldırılacaktı. Kavak ve Kale-i Sultaniye'de ki ticari gemiler saat beş buçukla sekiz buçuk arasında Haydarpaşa önüyle Boğaziçi ve Marmara da filonun geçeceği yolda bulunmayacaktı. Saat beş buçuktan filo demirleyinceye kadar sefer yapan şirket vs. gemileri de gidiş gelişlerine ara vereceklerdi. Bu önlemler deniz zabıtasıyla Dersaadet Liman Başkanlığı'nın ortak yönetimi altında gerçekleştirilecekti. Dolayısıyla alınan tedbirler çerçevesinde hareket edilmesine dikkat edilmesi, önlemlere ve uyarılara karşı gelenler hakkında yasal işlem yapılması Emniyet Genel Müdürü tarafından da ilan edilmişti⁵⁹.

1910 yılı içinde Almanya'dan satın alınan gemilerle donanmanın güçlendirilmesine çalışıldı. Mart ayında 4 yeni destroyer (1909 yapımı ve 765'er tonluk Muavenet-i Milliye, Yedigâr-ı Millet, Numune-i Hamiyet, Gayret-i Vatanîye destroyerleri) satın alındı. Bu gemiler ulusal yardım yoluyla toplanan paralarla Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti tarafından satın alınmıştı. İstanbul'a gelecek olan torpido muhriplerinin (destroyerlerinin) "*gösterişli ve fevkalade şekilde karşılanmasına*" cemiyet tarafından karar verildi. Hazırlanan program 4 Temmuz 1910 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne sunuldu. Söz konusu gemileri Çanakkale Boğazı'nda karşılayıp beraberce

⁵⁸ BOA, MV, 141/111 (29 Cemaziyelahir 1328 [7 Temmuz 1910] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

⁵⁹ BOA, DH.EUM.THR, 97/63 (Emniyet Genel Müdürü'nün 8 Temmuz 1326 [21 Temmuz 1910] tarihli yazısı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

İstanbul'a gelmeleri için cemiyet üyelerinden II. Belediye Dairesi Sıhhiye Heyeti'nden Doktor İsmail ve Petraki⁶⁰, Başmühendis Haşim, İkinci Belediye Dairesi Reisi Tahir ve Mülazım Ziya Bey'ler seçilmişlerdi. Donanma Cemiyeti tarafından Yedigâr-ı Millet ve Muavenet-i Milliye torpidoları için hazırlanan karşılama töreni ise maddeler halinde şöyle sıralanmaktaydı:

- 1) *Cemiyet Merkezi İdare Heyeti adına üyelerden Tahir, Mühendis Haşim, Doktor Petraki ve İsmail ve Mülazım Ziya Beyler'den oluşan bir heyetin Kala-i Sultaniye'ye gönderilmesi.*
- 2) *Cemiyet tarafından lüzumu kadar elverişli vapur tedarik edilerek merasime iştirak arzusunda bulunan kişilere tahsis edilecektir.*
- 3) *Vapurlar ayrı ayrı üç mevkiî sayılarak hasılatı tamamen cemiyet menfaatine ayrılmak üzere, birinci mevkiî biletlerine yarım Osmanlı lirası, ikinci mevkiîye 20 ve üçüncü mevkiîye 10 kuruş kıymet tahsis edilmiştir.*
- 4) *Biletler İstanbul mahalle şubeleri vasıtasıyla ayrıca ilan olunacak çeşitli yerlerde satılacaktır.*
- 5) *Vapurlarda cemiyet üyelerinden yeterli miktarda komiser, polis, jandarma ve tabip bulundurulacağı gibi mızıka takımı da mevcut olacak ve büfe hazır bulundurulacaktır.*
- 6) *Her mevkiîye mahsus vapurların hangi yerlere ve iskelelere yanaşacağı ve torpidobotların varış gününde hangi saatte hareket edecekleri ayrıca ilan edilecektir.*
- 7) *Bilet satışı karşılama gününden beş gün önce kesileceğinden, arzu edenlerin vaktiyle biletlerini tedarik etmeleri lazımdır.*
- 8) *Vapurlarda içki kesin şekilde yasak olduğu gibi sekiz yaşından aşağı çocuk bulunması da uygun olmayacaktır.*
- 9) *Yalnız kadınlara mahsus ayrıca lüzumu kadar vapur tahsis edilecektir.*
- 10) *Özel şekilde kiralanan diğer vapurlar bulunsa bile karşılama merasimine iştirak ettirilmeyecektir.*
- 11) *Boğaziçi, Üsküdar, Kadıköy, Adalar ve Makriköy (Bakırköy) için ayrıca vapurlar hareket ettirilecektir.*

⁶⁰ İsmail Hakkı Bey ve Petraki Papadopulo'dur.

- 12) *Karşılama için mümkün olduğu kadar Ayastefanos'tan (Yeşilköy) ileri gidilerek Adalar hizasında torpidobotlar tarafından sürat manevrası icra edilecek ve Kavaklar'a gidilip dönülerek limana gidilecektir*⁶¹.

Mali imkânsızlıklar ve kısa dönemde başka alternatif olmaması nedeniyle çok istenilmesine rağmen yeni ve güçlü dretnot tipi savaş gemilerinden alınamadı. Bunun yerine yukarıda bahsedilen ve Yunanlıların Averof zırhlısına karşı koyabileceği düşünülen her biri 10670 tonluk 1894 yılı yapımı iki eski zırhlı Almanya'dan satın alındı. Donanma Cemiyeti tarafından 3 Nisan 1911 tarihinde verilen ve 11 Nisan 1911 tarihli Meclis-i Vükela'da görüşülerek uygun bulunan tezkere, her iki geminin satın alınmış şekli hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis zırhlılarının birinci ve ikinci taksitleri cemiyet tarafından ödenmişti. Kalan 769.291 lira 20 kuruşluk bedel ayda 40.000 lira taksitle ve son taksit 9261 lira 20 kuruş olarak cemiyet tarafından ödenecekti. Ancak taksitleri ödemeye cemiyetin mali gücü izin vermediği takdirde, eksik kısımların 1325 (1909-1910) senesi Bahriye Fevkalade Bütçesi'nden karşılanmasına karar verildi⁶². Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis adı verilen zırhlılar 28 Ağustos 1910 tarihinde Çanakkale'ye ulaştı. Zırhlılar Alman Amiral Koch tarafından getirildi. Padişah tarafından Amiral ve maiyetine bir ziyafet düzenlendi. Kendilerine ayrıca nişanlar verildi. Rus basını bu vesileyle endişeli değerlendirmeler yapmış, Karadeniz donanmalarının üstünlüğünü kaybettiğini yazmıştır. Rusya'nın Japon tahribatından kurtulan filosundan geri kalanlar Osmanlı donanmasından çok daha güçlüyse de, bu gemilerin Karadeniz'e geçmesi olası değildi. Bu nedenle Rus basını Karadeniz

⁶¹ BOA, DH.MUI, 110/32 (Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Genel Merkezi'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 21 Haziran 1326 [4 Temmuz 1910] tarihli yazı ve "Yadigar-ı Millet ve Muavenet-i Milliye Torpidolarının Karşılama Merasimine Ait Programdır" başlıklı eki). Adı geçen cemiyet üyelerine gereken kolaylıkların gösterilmesi için Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığı'na hitaben yazılacak emirnamenin şimdiden Dahiliye Nezareti'nden cemiyetin genel merkezine gönderilmesi istenmiştir. Dahiliye Nezareti Kala-i Sultaniye Mutasarrıflığı'na yolladığı 23 Haziran 1326 [6 Temmuz 1910] tarihli bir yazıyla Donanma Cemiyeti'nin üyelerine tüm kolaylıkların gösterilmesini istemiştir.

⁶² BOA, MV, 151/12 (29 Mart 1327 [11 Nisan 1911] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

tersanelerinin ıslahını ve yeni zırhlılar yapımını hükümete tavsiye etmişti⁶³. Mesele bir süre daha Rus kamuoyunda gündemi işgal etmeye devam etti. Osmanlı donanmasındaki gelişimden huzursuz olan Rusya müttefiki İngiltere'yi uyardı. Rusya hem Osmanlı donanmasındaki artış ve gelişimden, hem de İngiliz misyonlarının yardımından şikâyetçiydi. Hatta Osmanlı Devleti'nin güçlenmesinin Kafkasya'daki hoşnut olmayan ulusları devrime yönelteceğinden bile endişe etti. Donanmasını 50-60 milyon pound sterlin tutarında yeniden inşa etme hazırlıklarına başladı. Bununla birlikte İngiliz Dışişleri Rus kaygılarını yatıştırmak için çok gayret gösterdi. İngiltere'nin savunması iki yönlüydü. İlk olarak Osmanlı donanmasının Rus güvenliğine karşı gerçekçi bir tehdit oluşturmadığını ileri sürdüler. Osmanlı Devleti'nin amacı Yunanistan'ın deniz gücüyle boy ölçüşmekti, Rusya'yı karşısına almak istemiyordu. 1910 yılında Osmanlı donanması çok zayıftı ve hiçbir güce karşı saldırı tehdidi oluşturmuyordu. İngiliz Dışişleri Müsteşarı Nicolson "*Türklerin şu anda ne sefer yapacak ve savaştacak subaylara, ne de Almanlardan satın aldıkları gemileri donatacak mürettebata sahip olmadıklarını*" söylüyordu. 1913 yılının sonuna kadar da Rusya'ya karşı Osmanlı donanma tehdidi İngiltere tarafından "*çok uzak bir ihtimal*" olarak kabul edildi. İkinci olarak, İngiltere misyonları gönderme hususunda kendisinin Rusya için ehveni şer olduğunu savundu. Eğer İngiltere bu görevi kabul etmeseydi, Almanlar kabul edecek ve işleri daha hızlı yürütecekti. Ordu da olduğu gibi donanmada da Alman nüfuzu üstün hale gelecekti. Sonuç olarak Rusya İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne yaptığı yardımdan memnun olmasa da kabullenmek durumunda kaldı. Mesele 1910 yılı sonlarına doğru gündemden düştü ve Ruslar konuyu bir daha da açmadılar⁶⁴. Osmanlı donanmasının amiral gemisi 1910 Ağustos'una, yeni satın alınan Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis zırhlılarının gelişine kadar 1874 İngiliz yapımı 9200 tonluk Mesudiye fırkateyni olmuştu. Bu tarihten itibaren yeni amiral gemisi Barbaros Hayreddin Zırhlısı oldu.

Alınan gemilere ve yapılan reformlara rağmen, Osmanlı donanması Meşrutiyetin üçüncü ve dördüncü yıllarında da imparatorluğun sahillerini koruyamayacak derecede zayıf ve yetersizdi. Bu bağlamda iki örnek vermek

⁶³ *Hikmet*, 1 Eylül 1910. Rus savaş gemilerinin Karadeniz'e serbest giriş ve çıkışları Boğazlar kararıyla kısıtlanmıştı.

⁶⁴ Rooney, a.g.m., s. 7-9.

yerinde olacaktır. Edirne Vilayeti Gelibolu kıyılarını dolaşacak ve denetleyecek görevlilere tahsis edilmek üzere Bahriye Nezareti'nden torpido istimbot talebinde bulunmuştu. Bahriye Nezareti'nden buna yanıt olarak torpido istimbotlarının manevra gerçekleştirmekte olan donanma ile birlikte bulunduğu, bunların kıyıları dolaşıp denetleyecek kişilere tahsis edilmesinin uygun olmadığını ve Gelibolu'ya gönderilmek için Tersane-i Amire'de (Devlet Tersanesi) münasip vapur bile bulunmadığı söylenmiştir⁶⁵. Yine yerel asayiş sağlamaya ve deniz gözlemlerinin hakkıyla yapılmasına yardımcı olması için, Basra Vilayeti Dahiliye Nezareti aracılığıyla gambot talep etmişti. Bahriye Nazırı tarafından Dahiliye Nezareti'ne verilen 23 Şubat 1911 tarihli cevapta iki büyük gambotun siparişine karar verildiği, Zuhaf gambotunun da tamiri ve donanımı tamamlandıktan sonra vilayete gönderileceği belirtilmekteydi. "*Fakat hemen yola çıkarılmak üzere elde yeterli koşullara sahip bir gemi mevcut olmadığı*" Bahriye Nezareti Birinci Dairesi'nin ifadesine dayanılarak bildirilmiştir⁶⁶.

Donanma içerisindeki reform hareketi sürerken yolsuzluk olaylarına da rastlanmaktaydı. Zırhlı Necm-i Şevket korvetinde Katip Yüzbaşı Kasımpaşalı Hayri Efendi kırk subayına ait Kanun-ı Evvel tayinat (erzak) bedelleri olan 3357 kuruş 30 parayı alarak firar etmişti. Yine Gayret-i Vataniye torpido muhribi subaylarının tayinat bedelini Katip Tevfik Efendi zimmetine geçirmişti. Her iki kişi hakkında da kanuni işlem başlatılmış ve yakalandıklarında kendilerinden tahsil edilmek üzere, mevcut malları varsa onlara da el konularak çalınan paranın ödenmesi gerektiğine karar verilmiştir⁶⁷.

⁶⁵ BOA, DH.MUİ, 123/37 (Bahriye Nazırı adına Müsteşar Rüstem imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 10 Ağustos 1326 [23 Ağustos 1910] tarihli yazı ve Dahiliye Nezareti'nin Edirne Vilayeti'ne çektiği 11 Ağustos 1326 [24 Ağustos 1910] tarihli telgraf).

⁶⁶ BOA, DH.İD, 130/4 (Bahriye Nazırı tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 10 Şubat 1326 [23 Şubat 1911] tarihli yazı). Daha önce değinilen 6 Ocak 1909 tarihli Şura-yı Bahriye raporunda da Zuhaf korvetinin Basra'ya gönderilmek için hazırlandığından bahsedilmektedir. Görüldüğü gibi iki seneyi aşkın bir süre geçmesine rağmen Zuhaf'ın hazırlıkları tamamlanamamış ve Basra'ya gönderilememiştir.

⁶⁷ BOA, MV, 149/25 (8 Şubat 1326 [21 Şubat 1911] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

5) Trablusgarp Savaşı Yıllarında Osmanlı Donanması

Gamble'ın yerini alan Amiral Williams'la Babıali arasındaki ilişkiler iyi olmamış, sürekli kötüye gitmiş ve Amiral görevi süresince pek az faydalı iş yapmıştır⁶⁸. 1911 Nisan ayı içerisinde Amiral Williams, Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa ile anlaşarak aralarında bir baş mühendisin de olduğu yeni personel alımı için Londra'ya gitmiş; fakat burada izin geri çekildiğini öğrenmişti. Williams ve Mahmut Muhtar Paşa arasındaki sorunlar o kadar ağırlaşmıştı ki, İstanbul İngiliz Büyükelçisi Lowther Osmanlı Devleti'nin bir daha İngiltere'den donanma danışmanı atamayacağı korkusuna kapılmıştı. İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na göre Williams kabahati biraz kendisinde aramalıydı. Uzun süreler İstanbul'dan uzak kalmıştı. Dışişleri Bakanı Edward Grey durumdan endişeliydi ve 1911 bahar ve yaz ayları boyunca Grey, Lowther ve İngiliz Amiralliği arasında Williams'tan istifa etmesinin istenip istenmemesi hususu tartışıldı. Babıali'nin Williams'ın yerine bir İngiliz amiral getirmeme korkusu Grey'i bundan alıkoymuştu. Williams'a göre genç Türk subaylar İngilizlere karşı iyi eğilimli olsa da girişim eksikliği çekmekteydiler. Sorumluluk almaktan kaçınıyorlar ve bütün sorumluluğun Bahriye Nazırı'na ait olduğunu düşünüyorlardı. Türk denizcilerinin % 95'nin okuma yazması yoktu ve bu onları teknik konularda eğitmede ilave güçlük yaratmaktaydı. Ayrıca Williams 16.000 tonluk savaş gemilerinin yeterli olduğunu düşündüğü halde, Türk yetkililer 20.000 tonun üzerinde, prestijli dretnot tipi savaş gemileri sipariş etmekte kararlıydılar. İngiliz Hükümeti de gemilerin kendi ülkesinden alınması için girişimlerde bulununca Williams durumu kabullenmek zorunda kalmıştı⁶⁹.

9 Nisan 1911 tarihli sözleşme ile dretnot sisteminde iki zırhlı İngiltere'ye sipariş edildi⁷⁰. Yine Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından İngiltere'ye gönderilen Manizade İbrahim Efendi ve Ali Şükrü Bey öncülüğündeki özel bir komisyon, beş adet nakliye gemisi (Mithat Paşa, Reşit Paşa, Giresun, Kemal

⁶⁸ Rooney, a.g.m., s. 3-5. Rütbesinin indirilmesi, yetkilerinin kısıtlanması, Almanya'nın gittikçe artan nüfuzu, maddi ve teknik imkansızlıklar gibi sebepler sayılmaktadır. Williams özellikle Alman yanlısı Bahriye Nazırı Mahmut Muhtar Paşa'dan şikâyet etmiştir. Ancak İngiliz Hükümeti bozulan ilişkiler nedeniyle kendisini de ihmalkâr ve kabahatli görmüştür.

⁶⁹ Rooney, a.g.m., s. 5-6.

⁷⁰ BOA, MV, 153/46 (6 Haziran 1327 [19 Haziran 1911] tarihli Meclis-i Vükela zabtı). Aradan geçen süre içinde sözleşmenin onaylanıp teati edilmediği; yani kesinlik kazanmadığı anlaşılmaktadır.

Reis ve Piri Reis) satın aldı. Mithat Paşa ve Reşit Paşa 22 Nisan 1911'de İstanbul'a geldiler. Giresun gemisi de Mayıs ayı içinde İstanbul'a ulaştı. Gemiler asker naklinde kullanılmak üzere Bahriye Nezareti'nin hizmetine verildi. Kemal Reis ve Piri Reis ise kazanlarının yenilenmesi ve tamir işleri nedeniyle İngiltere'den getirilemedi. Trablusgarp Savaşı'nın çıkması nedeniyle gemilerin uzun süre getirilemeyeceği anlaşılınca satıldılar⁷¹.

29 Eylül 1911 tarihinde İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne savaş açmasıyla başlayan Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı Hükümeti toprak bütünlüğünün korunması için İngiltere'nin arabuluculuğuna başvurmuş, İngiltere buna yanaşmamış ve kesin tarafsızlık politikası izlemiştir. Hatta İngiltere Dışişleri Bakanı Edward Grey, İngiliz basınının İtalya'nın hareketini çok iyi karşıladığını ve her zaman İtalya'nın yanında olduğunu Roma Büyükelçisi'ne iletmişti. İstanbul Büyükelçisi Lowther'a da İngiltere'nin karışmasının İtalyanlara karşı düşmanca olacağını ve kendilerine bir yarar sağlamayacağını ifade etmiştir⁷².

Trablusgarp Savaşı'nda Osmanlı donanması hiçbir varlık gösteremedi. Savaş patlak verdiğinde Osmanlı donanması Sakız Adası açıklarındaydı ve süratle Çanakkale Boğazı'na döndü⁷³. İtalyan donanmasından kaçamayan Tokat, Hamidiye, Alpagot torpidobotları ile Beyrut'ta bulunan Avnullah zırhlı korveti batırıldı. Savaş boyunca asıl Osmanlı filosu Çanakkale Boğazı'nda kaldı. 25 Şubat 1912 tarihli Meclis-i Vükela zabtında, iki İtalyan zırhlısının Beyrut'a giderek Avnullah korvetini ve şehri bombardıman ettiği, Avnullah korveti ile Ankara torpidosunun battığı, Rüsumat Dairesi ile Osmanlı ve Selanik bankaları şubelerinin harap olduğu ve halkın can kaybına yol açıldığı belirtilmekteydi⁷⁴. İtalya'nın 12 Ada'nın pek çoğunu işgal etmiş olduğu bir zamanda, Bahriye Nazırı Hurşid Paşa 20 Mayıs 1912 tarihli Meclis-i Vükela oturumunda Osmanlı donanmasının durumunu şu sözlerle gözler önüne sermektedir:

⁷¹ Selahittin Özçelik, *Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Ankara 2000, s. 143, 146, 160-166. Giresunluların arzusu üzerine satın alınan "Jerome" vapuruna "Giresun" ismi verilmiş ve yaptıkları yardımlardan dolayı kendilerine teşekkürname ve takdirname yazılmıştır.

⁷² Uğurlu, *a.g.e.*, s. 153, 154, Ulubelen, *a.g.e.*, s. 106, 107 (2 ve 3 Ekim 1911 tarihli belgeler).

⁷³ Rooney, *a.g.m.*, s. 9.

⁷⁴ BOA, MV, 162/15 (12 Şubat 1327 [25 Şubat 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

"Boğazların savunmaları hazırlandı. Torpiller getirtildi ve yerleştirildi. Zannediyorum ki savaşın başladığı zamandan şimdi daha kuvvetliyiz. Adalar zapt olundu ise de donanma mevcut olmadıkça müdafaa mümkün değildir... Adaların bir ikisinin işgalini Trablus'a tercih ederim demiştim. Bunu Sadrazam hazretleri eleştirdiler. Askerlik noktasından siyasete geçmek mecburiyetindeyim. Adaların karaya yakınlığı var. Adalar İstanbul'un kapısıdır. Şimdi adalar işgal ediliyor. Devletimizin donanması olmadıkça hal böyledir. Düşman Trablus'tan çıkarsa ne etkisi olabilir?"⁷⁵

Grey savaşın başlamasından kısa bir süre önce Lowther aracılığıyla Osmanlı Donanması'nda reformlardan sorumlu İngiliz subayların sadece barış döneminde görev yapabileceğini, savaş halinde görevlerinin sona ereceğini Babıali'ye hatırlatmıştı. Bununla beraber Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunu kaybetmek istemeyen İngiltere, İstanbul'da bulunan İngiliz amiral ve subayların savaşan taraflara kesinlikle yardımcı olmamaları şartıyla görevlerinde kalmalarına karar verdi. Osmanlı Hükümeti de bunu uygun buldu⁷⁶. İngiltere'de eğitim gören 15 Türk subayı Trablusgarp Savaşı çıkmadan hemen önce eğitimlerini tamamlayıp donanmada görev almak üzere dönmüşlerdi; ancak İngiliz Hükümeti, Mayıs 1912'de İngiltere'de eğitimlerini tamamlayan üç Osmanlı mühendis deniz yüzbaşısının İstanbul'a geri dönmesine "*savaşa katılıp İngiltere'nin tarafsızlığını bozar*" gerekçesiyle izin vermedi. İngiltere ancak bu subayların savaşta kullanılmayacağına dair Babıali'den garanti aldıktan sonra 1912 yazında dönmelerine izin vermişti⁷⁷. Bununla beraber, Ali Haydar Mithat Bey'in hatıratında Osmanlı donanmasında görev almış olan bazı İngiliz subayların görevlerini terk ederek Trablusgarp'ta Osmanlı kuvvetlerine savaş malzemesi sevk etmek istediklerinden bahsedilmektedir. Ancak bunlardan sadece Woods'un adını vermekte ve kendisiyle görüşüğünü belirtmektedir⁷⁸.

⁷⁵ BOA. MV. 165/12 (7 Mayıs 1328 [20 Mayıs 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabtı), s. 7.

⁷⁶ Rooney, a.g.m., s. 10.

⁷⁷ Rooney, a.g.m., s. 10-11. Bu üç subayın isimleri Reşid bin Ahmed, Salih Cemal bin İbrahim, Hikmet Ahmed olarak verilmektedir.

⁷⁸ Ali Haydar Mithat, *Hatıralarım 1872-1946*, İstanbul 1946, s. 237-238.

Williams'ın 1912 Nisan sonunda görev süresi dolduktan sonra Babıali Gamble'ı tekrar istemiş, fakat Gamble'ın istememesi nedeniyle İngiliz Hükümeti Amiral Limpus'u görevlendirmiştir⁷⁹.

Bahriye Nezareti'nce düzenlenen "Gedikli Nizamnamesi"nin incelenip uygulanmasına kadar, gedikli (astsubay) sınıfı oluşturacak olan askerlerin içinde bulunulan senede tezkere alanlar arasından ve arzu edenlerden iki yüz kadarının donanmada kalmalarıyla seçilmesine Meclis-i Vükela tarafından 29 Eylül 1912 tarihinde karar verildi. Bunlardan çarkçı sınıfına mensup olanlara aylık 350 kuruş, güverte sınıfında bulunanlara 300 kuruş tahsis edilecekti. Bu hususta gerekecek fazla ödenekler Bahriye bütçesinden sağlanacaktı⁸⁰.

6) Balkan Savaşı Döneminde Osmanlı Bahriyesi

Balkan Savaşı'nın çok yaklaştığı bir zamanda Harbiye Nezareti'nin 1 Ekim 1912 tarihli tezkeresi aynı gün Meclis-i Vükela'da görüşüldü. Tezkereye göre, Yunanlıların seferberliklerini ilan eden Sırp ve Bulgarlara katılacağı anlaşılmış ve Osmanlı sularında bulunan 70-80 Yunan vapurunun hemen Pire'ye gitmek için emir aldıkları bilgisi ulaşmıştı. Bundan dolayı, seferberlikte Osmanlı ordusunun toplanması için çok fazla işe yarayacak olan bu gemilerin Akdeniz'e ve Karadeniz'e çıkarılmaması, Karadeniz ve Akdeniz'den Marmara'ya gelecek olanlara da engel olunmaması için Boğazlar kumandanlarına tebligat yapılmıştı. Meclis-i Vükela'da bu tebligatın yapılması uygun görüldü ve Osmanlı limanlarında bulunan Yunan ve Bulgar gemilerinin hükümetçe kiralanacağı beyanıyla el koyulması için liman başkanlıklarına hemen telgrafla gereken emirlerin verilmesine karar verildi. Ayrıca Karadeniz'de bulunan Osmanlı gemilerinin olası bir tehlikeye maruz kalmaması ve hemen İstanbul limanına dönmeleri için liman başkanlarıyla mülki memurlara telgrafla acilen uyarıda bulunulacaktı⁸¹.

I. Balkan Savaşı başladıktan sonra özellikle Yunan Donanması'na karşı Osmanlı Donanması'na önemli iş düşmekteydi. Ancak donanma gemilerinden Mesudiye ve Asar-ı Tevfik zırhlıları tamire muhtaç bir haldeydi ve Akdeniz'e

⁷⁹ Rooney, a.g.m, s. 12.

⁸⁰ BOA, MV, 169/43 (16 Eylül 1328 [29 Eylül 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

⁸¹ BOA, MV, 169/45 (18 Eylül 1328 [1 Ekim 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabıt varakası).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

çıkmaları Harbiye Nezareti ve Başkumandanlık Vekâleti tarafından uygun bulunmamıştı. 22 Ekim 1912 tarihli Meclis-i Vükela'da alınan karara göre “*donanmanın bir an evvel hareketi çok önemli ve elzem olduğundan*” adı geçen iki geminin eksikliklerinin derhal tamamlanması gerekmektedir. “*Tamiratın büyük bir süratle bitirilmesine gece gündüz bir dakika kaybedilmeyerek çok büyük gayret gösterilmesi gereğinin Bahriye Nezareti Vekâleti'ne bildirilmesi*” istendi⁸². Sadarettin 23 Ekim'de Bahriye ve Harbiye Nezaretleri'ne gönderilen çok acele ve gizli yazıda; donanmanın bir an evvel harekete geçmesi çok önemli ve zorunlu olduğundan, Mesudiye ve Asar-ı Tevfik zırhlılarının gereken tamirlerinin bir an önce tamamlanmasına gayret edilmesi ve tamiratın büyük bir süratle bitirilmesi için gece gündüz bir dakika vakit kaybedilmeyerek çok fazla çalışılması gerektiği bildirildi⁸³. 4 Kasım'da Bahriye Nezareti tarafından Babıali'ye yollanan tezkere ile harekete hazır bulunan donanmanın bir aylık maaş vs. için 1.728.570 kuruşun Hazine tarafından avans olarak ödenmesi istendi. Meclis-i Vükela'da aynı gün (4 Kasım 1912) alınan kararda acilen isteğin yerine getirilmesi hususunun Maliye Nezareti'ne bildirilmesi kararı alındı⁸⁴.

Diğer taraftan Donanma Cemiyeti'nin topladığı paralarla satın alınmış olan Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis zırhlılarının taksitlerinin ödenme işlemi devam etmekteydi. Cemiyetin gemilerin arta kalan parasını ödeyemeyeceği anlaşıldığından, Maliye Nezareti'nin 23 Ekim 1912 tarihli tezkeresiyle konu 6 Kasım'da Meclis-i Vükela'da görüşüldü. Bu durumda kefil olan Maliye Hazinesi'nce toplam 79.291 lira 20 kuruşluk bedelin ödenmesi gerekmektedir. Hazine çeşitli bankalardan son zamanlarda alınmış olan avansların şartları çerçevesinde, %7 faiz ve %0,5 komisyon verilme şartıyla paranın dokuz ayda ödenmesini Deutsche Bank yönetimiyle görüşerek kararlaştırdı. Böylece ödenecek toplam para faiz ve komisyonun eklenmesiyle 81.524 lira 24 kuruş oldu⁸⁵.

⁸² BOA, MV, 170/47 (9 Teşrin-i Evvel 1328 [22 Ekim 1912] tarihli ve acele ibareli Meclis-i Vükela zabtı).

⁸³ BOA, A.MKT.MHM, 742/9 (Sadarettin Bahriye ve Harbiye Nezaretleri'ne gönderilen 10 Teşrin-i Evvel 1328 [23 Ekim 1912] tarihli çok acele ve gizli yazı).

⁸⁴ BOA, MV, 170/79 (22 Teşrin-i Evvel 1328 [4 Kasım 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

⁸⁵ BOA, MV, 170/92 (24 Teşrin-i Evvel 1328 [6 Kasım 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

Başkumandan Vekili Nazım Paşa tarafından Hadımköy'den Babıali'ye gönderilen telgrafta; Yunanlılar Adalar Denizi'ne (Ege Denizi) hakim kaldıkça Bulgarların mühimmat, araç gereç ve her türlü sevkiyatı kolaylıkla gerçekleştirdikleri vurgulandıktan sonra, Adalar Denizi'nde Osmanlı bahriyesinin hakimiyetini sağlamak için donanmanın hemen Adalar Denizi'ne gönderilmesinin uygun olacağı belirtilmiştir. Nazım Paşa'nın bu talebi, 10 Kasım 1912 tarihinde Meclis-i Vükela'da görüşülerek kabul edildi ve Bahriye Nezareti'ne durumun acilen bildirilmesi kararı alındı⁸⁶.

11 Aralık 1912 tarihinde İzmit Körfezi'nin güney sahilinde, Değirmendere civarında tersane inşası kararlaştırıldığından, buraya 3-4 saat mesafedeki yerlerde Bahriye Nezareti'ne bilgi vermeden alım satım yapılmasına izin verilmemesi İzmit Mutasarrıflığı'na bildirildi⁸⁷.

18 Aralık 1912'de Padişah Bahriye Nezareti'nin talebi üzerine, Kanuni Sultan Süleyman zamanında ve Preveze Deniz Savaşı öncesinde Barbaros Hayreddin Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı donanmasına 25 Eylül 1638'de çekilmiş olan sancağın donanmaya savaş zamanı çekilmesine izin verdi. Kanuni'nin fetih sembolleriyle süslü olan bu sancak padişah Abdülmecid tarafından Hicri 1271'de (1854-1855) Kırım Savaşı'na katılan Mahmudiye kalyonuna çekilmek üzere hediye edilmişti ve Bahriye Müzesinde korunmaktaydı. Sancak uğur sayılarak, savaş esnasında kumandan gemisine çekilecek ve böylece donanma mürettebatının manevi gücünü artırmasına vesile olacaktı⁸⁸ (EK-2).

Balkan Savaşları süresince Osmanlı Donanması kara ordusunu desteklemeye ve kapasitesi oranında Yunan Donanması ile mücadele etmeye çalıştı. Balkan Savaşı'nın başlangıcında Osmanlı Donanmasını oluşturan belli başlı savaş gemileri, tonajları ve inşa tarihleriyle şöyleydi:

Zırhlılar: *Barbaros Hayreddin (10013 ton-1891), Turgut Reis (10013 ton-1891), Mesudiye (9190 ton-1874), Asar-ı Tevfik (4687 ton-1868)*

⁸⁶ BOA, MV, 170/117 (28 Teşrin-i Evvel 1328 [10 Kasım 1912] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

⁸⁷ BOA, DH.İD, 151/12 (Bahriye Nazırı tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 28 Teşrin-i Sani 1328 [11 Aralık 1912] tarihli acele yazı ve Dahiliye Nezareti'nden İzmit Mutasarrıflığı'na çekilen aynı tarihli acele telgraf).

⁸⁸ BOA, MV, 229/3 (5 Kanun-ı Evvel 1328 [18 Aralık 1912] tarihli Padişah tezkeresi).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

Kruvazörler: *Hamidiye (3904 ton-1903), Mecidiye (3485 ton-1903), Peyk-i Şevket (775 ton-1906), Berk-i Satvet (775 ton-1906)*

Destroyerler: *Muavenet-i Milliye (765 ton-1909), Yadigar-ı Millet (765 ton-1909), Nümune-i Hamiyet (765 ton-1909), Gayret-i Vataniye (765 ton-1909), Samsun (284 ton-1907), Yarhisar (284 ton-1907), Taşoz (284 ton-1907), Basra (284 ton-1907)*

Osmanlı Donanması, bu haliyle Yunan Donanması'na karşı bile zayıf bir durumdaydı. Yunanlıların satın aldığı 1910 yılı yapımı Georgios Averoff zırhlısı tek başına güç dengesini değiştirmekte, Osmanlı Donanması'nı özellikle saldırı bakımından etkisiz bir hale getirmekteydi. Nitekim savaş başladıktan sonra Yunanlılar Ege Adaları'nın tamamını kısa süre içinde kolaylıkla ele geçirmişlerdi. Bununla beraber Balkan Savaşı esnasında Osmanlı Donanması ciddi anlamda iki kez Çanakkale Boğazı'ndan çıkarak Yunan Donanması'yla karşı karşıya geldi. Bunlardan ilki İmroz'a (Gökçeada) bir operasyon planlanmasıyla 16 Aralık 1912 tarihinde gerçekleşti. Averoff zırhlısı Osmanlı Donanması'na gereğinden fazla sokulmasına rağmen fırsat değerlendirilememiş, her iki taraf da fazla zarara uğramadan geri çekilmişti. İsbet alan Barbaros, Turgut Reis ve Mesudiye zırhlılarında toplam 18 ölü 41 yaralı verilmişti. Osmanlı Donanması'nın ikinci harekâtı, Limni Adası'nın Mondros limanı yakınlarında gerçekleşen 18 Ocak 1913 tarihli deniz savaşı sonucunda tam bir yenilgiyle sonuçlandı. Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis zırhlıları önemli ölçüde hasar aldı. Her iki gemide 4 subay ve 37 er öldü. 104'de yaralı vardı. Ayrıca Mesudiye de ciddi isabet almıştı⁸⁹.

Bundan sonra Balkan Savaşı sonuna kadar Osmanlı Donanması ciddi bir harekât gerçekleştirilemedi. Donanma daha çok, İstanbul'a doğru ilerleyen Bulgar ordusuna karşı kara kuvvetlerini destek amaçlı olarak Marmara ve Karadeniz'de faaliyet gösterdi. Sadece 14 Ocak 1913'te tek başına Çanakkale Boğazı'ndan çıkan ve İstanbul'a 7 Eylül 1913'te dönünceye kadar geçen 8 aya yakın bir süre Ege ve Akdeniz'de dolaşarak vur kaç eylemleri gerçekleştiren Yüzbaşı Rauf (Orbay) komutasındaki Hamidiye kruvazörü buna istisnadır. 8 Şubat 1913'te Bulgarlara karşı düzenlenen bir operasyonda kara birliklerine

⁸⁹ Ahmet Güleriyüz- Bernd Langensiepen, *1828-1923 Osmanlı Donanması*, İstanbul 2007, s. 32, 191.

destek veren Asar-ı Tevfik zırhlısı Çemes-Podima açıklarında karaya oturdu. Kurtarılamayan geminin mürettebatı ile silahları, cephane ve yakıtının bir kısmının 12 Şubat'ta İstanbul'a nakledildiği belirtilmektedir. Asar-ı Tevfik zırhlısı kısa bir süre sonra Bulgarların topçu ateşiyle batırıldı⁹⁰. Asar-ı Tevfik zırhlısında kalan silah ve diğer eşyaların çıkarılması için Babıali tarafından Haziran ayından itibaren bazı girişimlerin yapıldığı anlaşılmaktadır. 7 Haziran 1913 tarihli Meclis-i Vükela toplantısında, Asar-ı Tevfik'in çıkarılma işleri için gerekli araç ve gereçlerin tersanede mükemmel bir durumda olduğu, çıkarma işleminin hükümetçe yapılması halinde masrafların az olacağı, Hazine'nin hak ve çıkarlarının daha çok teminat altına alınacağı ifade edildi. Bu nedenle adı geçen zırhlı ile tersane önündeki batık gemilerin çıkarılarak, enkazlarının müzayede ile satışının İmalat-ı Harbiye Müdüriyeti'nde oluşturulmuş özel komisyonca gerçekleştirilmesi uygun görüldü⁹¹. 30 Temmuz 1913 tarihinde ise Meclis-i Vükela tarafından çıkarma işlerinin Resneli Osman Nuri Efendi'ye ihale edildiği görülmektedir. Buna göre çıkarma işleri için gerekli araçlar kendisi tarafından tedarik edilecekti. Çıkarılacak eşyalardan toplarla mühimmat ücretsiz olarak yerinde hükümete verilecekti. Çıkarılan enkaz ve diğer eşyalar da % 55'i bedelsiz olarak hükümete teslim edilecekti⁹².

Averof zırhlısının Balkan Savaşı sırasında Osmanlı kuvvetlerine karşı etkinliğini göstermesi açısından bir örnek vermek uygun olacaktır. Viyana Büyükelçisi Hüseyin Hilmi Paşa'dan Hariciye Nezareti'ne gelen 10 Nisan 1913 tarihli telgraf şöyleydi: "*Almanya'nın Goeben kruvazörü subaylarından birinin geçenlerde Viyana'dan geçerken Averof'un iki aydır denizlerde görülmediğini, Pire'de tamir olduktan sonra hareket etmişse de, su almaya başladığından civardaki adaların birinde karaya oturmak zorunda kaldığını, tamirati gerektiren tahribatın son deniz savaşından veya başka bir sebepten ve kazadan olmuş olacağını beyan ettiği Avusturya Bahriye Dairesi'nden gizli şekilde ifade olunmuştur.*"⁹³

⁹⁰ A.g.e., s. 31, 86.

⁹¹ BOA, MV, 178/4 (25 Mayıs 1329 [7 Haziran 1913] tarihli ve acele ibareli Meclis-i Vükela zabtı).

⁹² BOA, MV, 179/46 (17 Temmuz 1329 [30 Temmuz 1913] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

⁹³ BOA, A.MKT.MHM, 743/25 (Viyana Sefir-i Kebiri Hüseyin Hilmi Paşa'dan 10 Nisan 1913 tarihiyle Hariciye Nezareti'ne gelen telgraf).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHİRİYESİNE DAİR NOTLAR

Bu haber üzerine aynı gün Sadrazam Mahmut Şevket Paşa tarafından Başkumandanlık Vekâleti'ne çok acele şu telgraf çekildi: *"Averof zırhlısının Bozcaada yakınlarında karaya oturduğu şimdi haber alınmıştır. Batacak olursa adalara asker sevk etmemiz imkanı olur mu? Acaba bahriyelilerimiz içinde bu halde bulunan bir gemi üzerine bir gece hücumu yapılmasıyla tahribata gayret edecek fedakarlar yok mudur? Bu hususları kumandanlığımızın dikkatine arz ederim."*⁹⁴ Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa tarafından aynı gün Sadarete gönderilen cevap ise şöyledir: *"Averof'un kurtarılmasından önce seri olarak yetişilerek fırsattan istifade edilmesi Donanma Kumandanlığı ve Filotilla Kumandanlığı'na yazılmıştır. Olayın nereden haber alındığının, sağlamlık derecesinin bildirilmesi ve tarafınızdan da etkin emirler verilmesi..."*⁹⁵

Ertesi gün Ahmet İzzet Paşa tarafından Hadımköy'den Sadarete çekilen telgrafta, donanmanın çıkarılarak Averof'un kurtarılmasına fırsat bırakılmadan yok edilmesi emrinin verildiği bildirildi. Ancak Ahmet İzzet Paşa haberin kaynağını öğrenmiş ve inandırıcı bulmamıştı: *"...meselenin sıhhati pek şüpheli görülmekle, verilen kesin emir ona göre değiştirilmek üzere daha önceki bildirimizin başka bir doğru kaynağa dayanıp dayanmadığının iletilmesi rica olunur."*⁹⁶ Ahmet İzzet Paşa'nın bu telgrafına yanıt olarak aynı gün Sadareten şu telgraf çekildi:

*"Averof hakkındaki haberlerin kaynaklarını bu sabah Harbiye Nezareti'ne yazdığım şifre ile bildirmiştim. Acizane fikrime göre, ilk önce Mecidiye kruvazörü veya torpidobotlar vasıtasıyla keşifler yapılmasını ve gerçek olduğunun anlaşılması durumunda donanma bütün kuvvetiyle çıkarılarak tahribatı yapılmalıdır."*⁹⁷

Ne var ki karaya oturduğu söylenen Averof'un izine rastlanmadı. Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa gerekli keşiflerin yapılarak Averof'un

⁹⁴ BOA, A.MKT.MHM, 743/25 (Sadareten Başkumandanlık Vekaleti'ne çekilen 28 Mart 1329 [10 Nisan 1913] tarihli çok acele telgraf).

⁹⁵ BOA, A.MKT.MHM, 743/25 (Baskumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa tarafından Sadarete gönderilen 28 Mart 1329 [10 Nisan 1913] tarihli telgraf).

⁹⁶ BOA, A.MKT.MHM, 743/25 (Baskumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa tarafından Sadarete gönderilen fevkalade acele ibareli ve 29 Mart 1329 [11 Nisan 1913] tarihli telgraf).

⁹⁷ BOA, A.MKT.MHM, 743/25 (Sadareten Başkumandanlık Vekâleti'ne çekilen 29 Mart 1329 [11 Nisan 1913] tarihli çok acele telgraf).

yok edilmesini Donanma Kumandanlığı'na bildirmişti. 12 Nisan 1913 tarihinde Sadarete gönderdiği telgrafla Donanma Kumandanlığı'ndan aynı gün içinde gelmiş olan telgrafi nakletti. Telgrafta, Osmanlı hafif filosu tarafından düşman torpidolarından başka bir savaş gemisine rastlanmadığı, bunların da süratli olmaları nedeniyle temastan kaçındıkları ifade edilmekteydi⁹⁸.

7) Balkan Savaşları Sonrası ve Birinci Dünya Savaşı Öncesi Dönem

Bahriye Dairesi'nin önemli ve acil masraflarına harcanmak üzere Muhasebe-i Umumiye Kanunu'nun 32. maddesi gereğince Bahriye Nezareti'ne 10.000 liralık avans verilmesine karar verilmişti. Böylece Osmanlı Donanması'nı oluşturan ve Kala-i Sultaniye'de bulunan savaş gemilerinin peyderpey Haliç'e aldırılarak Tersane'de tamirlerine başlanmıştı. Ayrıca, Bahriye subayları ve askerlerinin bilgi ve pratiklerini artırmak amacıyla top talimğâhıyla topçuluk ve torpidoculuk kursları inşaatına başlanmış ve Basra ile Kızıldeniz'de bulunan gemilerde görevli mürettebatın değişim zamanı gelip onların geciken maaşları ödenmişti. Bundan başka piyasadan erzak sağlanmak zorunda kalınmıştı. Dolayısıyla 10.000 liralık avansın yetersiz kaldığı Bahriye Nezareti'nin 23 Eylül 1913 tarihli tezkeresiyle anlaşıldı. Ertesi gün toplanan Meclis-i Vükela oturumunda avansın 20.000 liraya yükseltilmesine ve bu durumun Maliye Nezareti'ne bildirilmesine karar verildi⁹⁹. Meclis-i Vükela'da 2 Kasım 1913 tarihinde alınan kararda ise kanun uyarınca üç sene süreyle alınması gereken "Savaş Vergisi"nin, süresinin bitiminden itibaren 10 sene uzatılmasına, Donanmaya tahsis edilmesine ve adının "Donanma Vergisi" olarak değiştirilmesine, bunun için de Maliye Nezareti'nce bir kanun tasarısı hazırlanmasına karar verildi¹⁰⁰.

Bahriye Nazırı tarafından Sadarete gönderilen 29 Ekim 1913 tarihli gizli ve acele yazıda, Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis gemilerinin dışındaki diğer savaş gemilerinin acilen tamirata için 3.674.195 kuruşluk malzemenin alınmasına Bahriye İnşaat-ı Umumiye Müdürlüğü'nce gerek görüldüğü

⁹⁸ BOA, A.MKT.MHM, 743/25 (Başkumandan Vekili Ahmet İzzet Paşa'dan Sadarete gelen 30 Mart 1329 [12 Nisan 1913] tarihli telgraf).

⁹⁹ BOA, MV, 180/39 (11 Eylül 1329 [24 Eylül 1913] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

¹⁰⁰ BOA, MV, 182/2 (20 Teşrin-i Evvel 1329 [2 Kasım 1913] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

bildirildi ve bu paranın mevcut (1329 senesi) bahriye bütçesine eklenerek tahsis edilmesi için onay istendi¹⁰¹. Maliye Nezareti mevcut bütçeye böyle bir ek tahsisat konulmasının uygun olmadığını belirtti. Ancak söz konusu gemilerin bir an evvel tamirindeki lüzum ve önem nedeniyle, konuyla ilgili Bahriye Muhasebe Müdüriyeti'nce hazırlanan kanun tasarısı Genel Meclis'in açılışında kanun olarak teklif edilmek üzere, geçici olarak Meclis-i Mahsus'ta kabul edildi¹⁰².

Balkan Savaşları sonrasında Almanya kara ordusunda olduğu gibi, Osmanlı donanmasında da kendi nüfuzunu yerleştirmek ve pekiştirmek için faaliyetlerine hız vermişti. Bunun ilk somut göstergesi Alman savaş gemilerinin Osmanlı limanlarını ziyaret etmesi görülebilir. Almanya'nın Goeben ve Breslau savaş gemileri 31 Ekim 1913 tarihinde saat iki civarında Mersin Limanı'na geldiler. Goeben daha önce Balkan Savaşları sırasında Kasım 1912- Eylül 1913 arası çok uluslu filo ile beraber, Breslau'da 10 Ağustos-27 Ekim 1913 tarihleri arasında İstanbul'da bulunmuştu¹⁰³. Miralay (Albay) Philip kumandasındaki Goeben zırhlısının 1049 mürettebatı vardı ve 36 top taşıyordu. Breslau kruvazörü ise 373 mürettebata sahipti ve 12 top taşıyordu. Kaymakam (Yarbay) Gehtnar? كهتتار kumandasındaydı¹⁰⁴. Goeben zırhlısından karaya çıkan Amiral Souchon ve üç Alman subay 3 Kasım 1913 tarihinde Adana'ya geldiler ve hükümet konağında törenle karşılanarak Vali'yi ziyaret ettiler. Vali de konsolosluga giderek iade-i ziyarette bulundu. Amiral ve beraberindekiler akşam trenle Mersin'e döndüler. Breslau kruvazörü 4 Kasım'da İskenderun'a doğru hareket etti¹⁰⁵. Bundan sonra her iki geminin sık sık Akdeniz limanlarına uğrayıp ziyaret ettiği görülmektedir. Ayrıca Almanya'nın Frey komutasındaki Victoria Louis adındaki okul gemisi de ziyaretlerde bulunmuştur. Bu üç Alman

¹⁰¹ BOA, İ.DUİT, 84/82 (Bahriye Nazırı'nın Sadarete gönderdiği 16 Teşrin-i Evvel 1329 tarihli gizli ve acele yazı).

¹⁰² BOA, İ. DUIT, 84/82 (13 Teşrin-i Sani 1329 [26 Kasım 1913] tarihli Meclis-i Mahsus kararı ve 14 Teşrin-i Sani 1329 [27 Kasım 1913] tarihli Padişah iradesi).

¹⁰³ Ahmet Gülerüz, *Yavuz ve Midilli*, İstanbul 2007, s. 1-2.

¹⁰⁴ BOA, DH.KMS, dos.2/-1, gömlek 37 (Adana Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 19 Teşrin-i Evvel 1329 [1 Kasım 1913] tarihli yazı).

¹⁰⁵ BOA, DH. KMS, dos. 2/-1, gömlek 37 (Adana Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 23 Teşrin-i Evvel 1329 [5 Kasım 1913] tarihli yazı).

gemisinin 1913 sonları ve 1914 başında tespit edilebilen ziyaretleri ve limanlardaki kalış süreleri kısaca şöyle özetlenebilir:

Goeben: 31 Ekim-12 Kasım-Mersin, 12-27 Kasım-İskenderun, 28 Kasım-1 Aralık-Beyrut, 13-15 Aralık-İskenderun, 16 Aralık-Mersin, 17-18 Aralık-Antalya, 20 Aralık 1913-2 Ocak 1914-İzmir,

Breslau: 4-? Kasım-İskenderun, 21-26 Kasım-Mersin, 3-4 Aralık-Yafa, 5-8 Aralık-Hayfa, 9-15 Aralık-İskenderun, 31 Aralık 1913-İskenderun, 1-2 Ocak 1914-Mersin,

Victoria Louis: 9-15 Kasım-Mersin, 17-20 Kasım-Beyrut, 23 Kasım-4 Aralık-Marmaris, 8-16 Aralık 1913-İzmir¹⁰⁶

Cebel-i Bereket Mutasarrıflığı tarafından 16 Kasım 1913 tarihinde Adana Vilayeti'ne gönderilen telgrafta, 16 Kasım sabahı İskenderun'da bulunan Alman savaş gemisi (Goeben) mürettebatından üç kişinin sivil piyade olarak trenle geldiği, bunlardan ikisinin mavzerle silahlı olduğu ve fotoğraf çekmekle meşgul buldukları bildirildi. Bundan başka 14-15 Kasım günlerinde Ayas, Payas ve İskenderun aralarında tabiiyeti bilinmeyen iki savaş gemisi tarafından birçok top atıldığı Dört Yol Kaymakamlığı'ndan bildirilmişti. Bunun üzerine konunun araştırılması için vilayet tercümanı Alman Konsolosu'na gönderildi. Konsolos birinci olay hakkında bilgisi olmadığını, ikincisine ilişkin olarak 12 Kasım'da Goeben zırhlısına binerek İskenderun'a gittiği esnada, İskenderun Limanında bulunan Breslau'nun da Goeben'e katılmasıyla her iki geminin İskenderun'a 20 km. mesafede, deniz ortasında bir hedef belirleyerek top talimi yaptığını açıkladı¹⁰⁷.

22 Kasım 1913 tarihinde Mersin limanında bulunan Breslau'nun kumandanı Adana'ya gelerek törenle karşılanmış, Vali ve Alman komutan karşılıklı ziyaretlerde bulunmuşlardır¹⁰⁸.

¹⁰⁶ Aynı vesika ve BOA, DH.KMS, 6/12. Ziyaretler muhtelif tarihlerde gerçekleşen yazışmalar ve telgraflarla anlaşılmaktadır.

¹⁰⁷ BOA, DH.KMS, dos. 2/-1, gömlek 37 (Adana Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 5 Teşrin-i Sani 1329 [18 Kasım 1913] tarihli yazı).

¹⁰⁸ BOA, DH. KMS, dos 2/-1, gömlek 37 (Adana Valisi tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 10 Teşrin-i Sani 1329 [23 Kasım 1913] tarihli yazı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

İzmit'teki tersane ve yüzen havuzun inşa işi, Kasım 1913'te Krupp ve Orlando Works'un rekabetine rağmen oldukça uygun koşullarla İngiliz Armstrong Vickers Şirketi'ne verildi. Yapılan sözleşmeye göre sadece Türk ve İngiliz işçiler tersanelerde çalıştırılacaktı. Ayrıca Osmanlı donanmasının yapım ve bakım işleri 30 sene müddetle İngilizlerin tekeline verilmekteydi. İngiliz kamuoyunda bu gelişme İstanbul'daki nüfuz mücadelesinde dönüm noktası bir zafer olarak görüldü. Ancak Limpus'un, İstanbul Büyükelçisi Mallet'e gönderdiği bir yazıyla buna sert bir tepki göstermesi ilginçtir:

*"Bu başarıya Türkler için muazzam bir kazanç olarak değil de (aslında böyledir), sadece dolap çeviren İngiliz Hükümeti'nin diğer Büyük Devletler'e karşı kazandığı bir puan olarak bakılmasına hayret ediyorum! Elbette Türkler böyle birisini talep ettiğinde beni bahriye danışmanı olarak göndermelerinin dışında, İngiliz Hükümeti'nin bu işte hiçbir etkisi olmadığını biliyorum."*¹⁰⁹

8 Aralık 1913'te Babıali Londra Sefiri Tevfik Paşa aracılığıyla İngiliz Dışişleri'nden çok önemli bir istekte bulundu. 16 tane İngiliz deniz subayı talep ediliyordu. Ancak bunlar içinde birisi donanmayı ve diğeri torpido filosunu savaş ve barış zamanı yönetecek iki yüksek rütbeli subay da vardı. Tevfik Paşa bu talebin Amiral Limpus'un projesiyle uyumlu olduğunu da belirtti. Proje hakkında hiçbir bilgisi olmayan İngiliz Dışişleri bu isteğin kanunen imkânsız ve siyaseten uygunsuz olduğunu bildirdi. Amiral Limpus'un emekli veya Türk uyruğuna geçmiş İngiliz subaylarının, Osmanlı donanmasının başına savaş zamanında getirilmesini önerdiği ve böyle bir projeyi de hazırladığı ortaya çıktı. Limpus aslında 15 Kasım'da İngiliz Amiralliği'ne durumu bildirmiş ve danışmıştı. İngiliz Dışişleri, Amiralliğin bunu iletmede gecikmesi nedeniyle meseleyi Tevfik Paşa'dan öğrenmişti. Limpus savaş zamanı Osmanlı donanmasındaki İngiliz vatandaşlarının Yabancı Askere Alınma Yasası'ndan kurtulmak için Türk vatandaşı mı veya emekli mi olmaları gerektiğini ve ayrıca Türk hizmetinde geçici görevle atanıp atanmayacaklarını sormuştu. Limpus bu hareketinden ötürü sert bir şekilde İngiliz Hükümeti tarafından uyarıldı. Ancak

¹⁰⁹ Rooney, a.g.m, s. 13. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve daha sonra Osmanlı Devleti'nin İngiltere ile müttefiklerine karşı savaşa girmesi tersanenin yapım sürecini sonlandıracaktır.

İngiliz Hükümeti Osmanlı Hükümeti'ni hayal kırıklığına uğratmamak için projeyi kesin bir dile reddetmedi ve rafa kaldırdı¹¹⁰.

Amiral Limpus, görev süresi boyunca elinden geleni yapmaya çalıştı ve başarılı oldu. Osmanlı donanmasındaki gelişim fark edilir düzeye geldi. Zaten göreve geldikten sonra, 11 Aralık 1913 tarihli Büyükelçi Mallet'e gönderdiği yazıdaki düşünceleri¹¹¹ onun iyi niyetini açıkça göstermektedir. Bunun sonucu olarak sözleşme süresi bitime yaklaştığında Sadrazam Said Halim Paşa, 5 Mart 1914'te İngiliz Hükümeti'nden resmen bir mektupla görev süresinin uzatılmasını istedi. Amiral Limpus, İstanbul'daki görevine devam etmeyi Kraliyet Donanması'ndaki kariyeri açısından olumsuz gördüğünden isteksizdi. Buna rağmen İngiliz Hükümeti tarafından ikna edildi¹¹². Limpus, Birinci Dünya Savaşı başladıktan sonra, 14 Eylül 1914 tarihinde İngiltere donanmasında görevlendirilerek Malta'ya gönderilmiştir¹¹³.

26 Nisan 1914'te Meclis-i Vükela'da Osmanlı Donanması'nın "*kuvvet ve görkemini artırmak için 6 seneye mahsus olmak üzere fevkalade tahsisat verilmesi*" hakkındaki kanun tasarısı kabul edildi¹¹⁴.

1914 Mayıs sonlarında Amiral Souchon, Padişaha saygılar sunmakla görevlendirilerek Goeben zırhlısıyla İstanbul'a gelmişti. Padişahın emriyle kendisinin Beşiktaş Jandarma Karakolu'nda dinlenmesi ve Cuma günü yapılacak selamlık resmini izlemesi sağlandı. Goeben'in süvarisi Miralay

¹¹⁰ A.g.m., s. 19.

¹¹¹ Mallet'e gönderdiği yazıdaki söylemleri için bk. Rooney, a.g.m., s.20. Limpus'a göre İngiltere "*fena halde hasta olan bir ulusun sağlığını ve refahını yeniden kazanmasına*" yardım etmek zorundaydı. İngiltere, Almanya ve Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin çöküşünden hiçbir yarar elde edemeyeceklerini savundu. Limpus görevi süresince karşılaştığı zorluklardan bahsederken "doğu zihniyetinin yoğun şekilde muhafazakar olduğunu" ve spesifik değişimleri kabule istekli olmadığını belirtmekte; Türk memurların düşük ücret nedeniyle düşmanlaştırıldıklarını ve dolayısıyla düşük morale verimsiz hale geldiklerini ifade etmekteydi.

¹¹² A.g.m., s. 21-22.

¹¹³ Rooney, a.g.m., s. 24. Personelinin bir kısmı İstanbul'da kalmış ve Kasım ayında görevlerine son verilerek yerlerini Almanlar almıştır.

¹¹⁴ BOA, MV, 234/189 (13 Nisan 1330 tarihli mazbata).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

Akkerman da karakolu gezerek incelemelerde bulunmuştu¹¹⁵. Bu ziyarette Goeben'le beraber Breslau kruvazörü de İstanbul'a gelmişti¹¹⁶. Goeben zırhlısı 24-27 Haziran 1914 arası Yafa'yı (Mürettebatının bir bölümü Kudüs'ü gezmiştir), 28-29 Haziran 1914 arası da Hayfa'yı ziyaret etmiştir¹¹⁷.

Birinci Dünya Savaşı'nın yaklaştığı günlerde donanmada eğitim faaliyetlerine hız verilmişti. Yabancı devletlerin bahriyelerinde olduğu gibi Osmanlı gemilerinde de uzman subay yetiştirilmesi için bir nizamname hazırlanmış ve Meclis-i Vükela'ca 3 Haziran 1914 tarihinde kabul edilerek yürürlüğe girmiştir¹¹⁸. Bahriye Nezareti subaylar ve mürettebatın daha iyi yetiştirilmesine ilişkin kurslar açmıştı. Kurslara tüm Bahriye subaylarının katılması zorunlu kılınmıştı. Kursların süresi 8 haftaydı. Sonunda sınav yapılıyor, başarılı olamayanlar emekliye sevk ediliyordu. İlk kursta 120 subaydan 47'si başarısız oldukları için emekli edilmişlerdi¹¹⁹. Bundan başka Avrupa'ya denizaltı subaylığı, topçu subaylığı ve tayyarelik eğitimi için personel gönderiliyor, personel seçiminde Donanma Komutanlığı'nın subayların genel durumuna, zekâlarına dair verdiği mazbatalar esas alınıyordu. Savaşın son yılında Almanya'dan eğitimini tamamlayarak dönen personelin sayısı 100'ün üzerinde olup, eğitime devam edenlerin sayısı 400'ü geçmekteydi. Ayrıca Bahriye Nezareti'nin gayet büyük ve zengin bir kütüphanesi bulunuyordu. Almanca, İngilizce, Fransızca muhtelif kitaplar getirtiliyor, denizciliğe ait en yeni eserlere nerede rastlanırsa alınıyordu.

8) Birinci Dünya Savaşı'na Giriş Sürecinde Osmanlı Donanması

31 Temmuz 1914 tarihinde İngiltere Hükümeti Osmanlı Devleti tarafından paraları ödenerek satın alınmış olan Sultan Osman ve Reşadiye savaş gemilerine el koydu. Reşadiye HMS Erin, Sultan Osman'da HMS Agincourt

¹¹⁵ BOA, DH.KMS, 23/4 (Jandarma Genel Kumandanı Vekili'nin Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 17 Mayıs 1330 [30 Mayıs 1914] ve Dahiliye Nezareti'nin Mabeyin Başkatipliği'ne yolladığı 22 Mayıs 1330 [4 Haziran 1914] tarihli yazılar).

¹¹⁶ Güleryüz, *a.g.e.*, s. 2.

¹¹⁷ BOA, DH.KMS, dos.24/-1, gömlek 28 (11 ve 16 Haziran 1330 [24 ve 29 Haziran 1914] tarihli belgeler).

¹¹⁸ BOA, MV, 235/93 (21 Mayıs 1330 [3 Haziran 1914] tarihli Meclis-i Vükela mazbatası).

¹¹⁹ *M.M.Z.C.*, 3. devre, II, Ankara 1991, 187 (13 Temmuz 1914 tarihli oturum).

adlarıyla İngiliz Kraliyet Donanması'na dahil edildiler. Yine Nisan 1914'de sipariş edilmiş ve kızağa konmuş Fatih dretnotunun da inşası durduruldu.

10 Ağustos 1914'te Amiral Souchon'un komutasındaki Almanya'nın Goeben ve Breslau savaş gemileri Çanakkale Boğazı'ndan içeri girdiler. Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı Fuad Bey'in Dahiliye Nezareti'ne çektiği 10 Ağustos 1914 tarihli "gayet acele ve gizli" telgraf bu önemli olayı şöyle haber veriyordu:

*"Almanya'nın Goeben zırhlısıyla Breslau kruvazörü Boğazdan içeri girerek şimdi ezani saat on iki de Mevki-i Müstahkem Kumandanlığı'nın iskelesi önüne ulaştığı bilginize arz olunur."*¹²⁰

Bilindiği üzere, Osmanlı Devleti her iki gemiyi de satın aldığı ve Alman mürettebatın da Osmanlı Donanması'na katıldığını ilan etti. Amiral Limpus'un da ayrılmasıyla Osmanlı Donanması'nın komutanlığına Amiral Souchon getirildi. 28-29 Ekim'de Almanlardan alınan iki geminin (Goeben Yavuz, Breslau Midilli adlarını almışlardı) de katıldığı Osmanlı donanmasının Karadeniz'e çıkarak Rusya'nın Odessa ve Sivastopoi gibi limanlarını bombalaması üzerine Osmanlı Devleti Üçlü İtilaf'a karşı fiilen savaşa girdi. Bu olay Enver ve Cemal Paşa'nın bilgisi ve onayı ile gerçekleşmiştir. Padişahın ve Sadrazam Sait Halim Paşa'nın ise haberi olmadı¹²¹. Said Halim Paşa, Alman gemilerinin Karadeniz'e çıkışı hususunda Beşinci Şube'ye şu bilgiyi vermiştir:

"Osmanlı Donanması'nın eğitimi meselesi ortaya sürüldü. Marmara Denizi'nde durgun havalarda yapılan eğitimlerden askerinin tamamıyla faydalanamayacağı ve Karadeniz gibi çalkantılı bir denizde yapılacak eğitimlerden askerinin daha çok yararlanacağı gerek Başkumandanlık Vekaleti'nden ve gerek Bahriye Nezareti tarafından ileri sürülerek gemilerin Karadeniz'e

¹²⁰ BOA, DH.EUM.7.Şb, 2/31 (Kala-i Sultaniye Mutasarrıfı Fuad imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 28 Temmuz 1330 [10 Ağustos 1914] tarihli gayet acele ve gizli telgraf).

¹²¹ Meclis-i Mebusan Numero: 521: Said Halim ve Mehmed Talat Paşalar Kabineleri'nin Divan-ı Ali'ye Sevkleri Hakkında Divaniye Mebusu Fuad Bey Merhum Tarafından Verilen Takrir Üzerine Bera-yı Tahkikat Kur'a İsabet Eden Beşinci Şube Tarafından İcra Olunan Tahkikat ve Zabt Edilen İfadatı Muhtevidir, İstanbul, Meclis-i Mebusan Matbaası, 1334 (1918), s.15-16 (9 Kasım 1918 tarihli oturum). Said Halim Paşa bu olayın Osmanlı Devleti'ni savaşa sokmak için bir emri vaki olduğunu belirtmektedir.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

çıkartılması talep edildi. Buna cevap olarak Yavuz ve Midilli'den başka diğer gemilerin teker teker çıkıp eğitim yapmalarına izin verildi. Bu suretle yaratılmak istenilen emrivaki teşebbüsü de sonuç veremeyince Amiral Souchon Paşa ile Bahriye Ataşesi Bay Humann bana gelerek Almanya İmparatoru'ndan savaşa girmek için emir aldıklarını ve arkadaşları savaşırken kendilerinin burada boş kalamayacaklarını söylediler. Bunun üzerine Almanya İmparatoru'ndan emir almakta mazur olduğumu ve kendilerinin savaşmak arzuları varsa memleketlerine dönerek savaşabileceklerini söyledim. Savaşa taraftar olmadığımı anlayan Alman ricali müessif Karadeniz olayını hazırlayıp meydana getirdiler."¹²²

Osmanlı Donanması'nın Rusya'ya saldırması kamuoyunda olumsuz karşılanacağından, Osmanlı Ordusu Başkumandanlığı gerçek durumu saklama yoluna gitti. Başkumandanlıktan Dahiliye Nezareti'ne 29 Ekim 1914'te gönderilen gizli yazıda olay şu şekilde bildirilmekteydi:

*"Ruslar eğitim için Karadeniz'de bulunan filomuza bugün saldırdılar. Şimdiye kadar Ruslardan bir gambot ile bir torpil gemisi batmış ve üç subay ile seksen üç asker esir alınmıştır. Bizden hiç zayıyat yoktur."*¹²³

Dahiliye Nezareti tarafından 30 Ekim 1914'te vilayetlere çekilen telgrafta da olay yine aynı şekilde aktarılmıştır. Osmanlı Donanması'nın "*Rus saldırısına karşılık olarak*" Odessa, Sivastopol, Kefe, Novorossiysk ve Kerç limanlarına ateş açtığı vurgulanmış ve Ruslara verdirilen kayıplardan söz edilmiş, daha sonra ise şu tavsiyede bulunulmuştur:

"Rus Hükümetiyle henüz münasebetlerimiz kesilmiş değilse de, savaş ilan edilmesi ve bu takdirde müttefikleri olan Fransa ve İngiltere'nin de aleyhimize olarak savaşa katılmaları olası bulunduğundan her türlü ihtimale karşı uyanık olunması tavsiye edilir. ...Novorossiysk'de bulunan şehbenderimizin Rusya

¹²² A.g.e., s. 42-43. (Said Halim Paşa'nın Beşinci Şube'ye verdiği 17 Teşrin-i Sani 1334 (17 Kasım 1918) tarihli yazılı beyanından alınmıştır).

¹²³ BOA, DH.EUM.7.Şb, 2/31 (Bşkumandanlık Vekaleti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 16 Teşrin-i Evvel 1330 [29 Ekim 1914] tarihli gizli yazı).

*Hükümeti'nce tevkif altına alındığı anlaşıldığından Rus konsoloslarının buldukları şehirlerden uzaklaşmalarına hemen meydan verilmemesi...*¹²⁴

Bu açıklamaya cevap olarak hemen ertesi gün (30 Ekim 1914) Halep Valisi Celal Bey tarafından çekilen telgrafta şöyle deniyordu.

*"Donanmamızın parlak başarısından dolayı vilayet ahalisi adına tebrik arz ederek bütün vilayet sakinlerinin azimkar ve metin hükümetimizin her türlü emirlerine boyun eğdiklerini ve her türlü fedakarlığa hazır olduklarını temin ederim. Cenab-ı Hak şu savaşın başlangıcı gibi sonunu da hakkımızda hayırlı eylesin."*¹²⁵

Yine Asir Mutasarrıf ve Kumandanı'nın Osmanlı Devleti resmen savaşa girdikten sonra Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği 26 Kasım 1914 tarihli yazısında kullandığı ifadeler de dikkat çekicidir: *"...bilhassa Osmanlı Donanması'nın şu ilk başarısı bütün askeri ümera ve zabitan, mülki memurlar ve İslam ahalisini büyük sevince boğmuştur. Savaşa bilfiil iştirak edilemediğinden hepimizin içi kan ağlamış, fakat boyun borcu olan bütün silah ve vatan arkadaşlarımızın başarısının devamı ve zaferlerinin yükselmesi duasını ettiğimizi arz ederim."*¹²⁶

Bahriye Nezareti'nin ayrıca olayı bu şekilde yansıtan resmi bir rapor hazırlayıp Sadarete sunduğu ve Sadrazam Said Halim Paşa'nın bu rapora dayanarak İtilaf Devletleri nezdinde barışı korumak için girişimlerde bulunduğu anlaşılmaktadır¹²⁷.

10 Kasım 1914'te Meclis-i Vükela'da Rusya, İngiltere ve Fransa'ya karşı savaş ilanı kararı alınırken, durum şöyle özetlenmişti:

¹²⁴ BOA, DH.EUM.7.Şb, 2/31 (Dahiliye Nezareti'nden 17 Teşrin-i Evvel 1330 tarihinde vilayetlere çekilen telgrafın metni). Telgrafa göre Ruslara verdirilen zarar şöyleydi: 1 Rus gambotu, 1 torpil nakliye gemisi ve 15 adet boş asker nakil gemisi batırılmış, 2 gambot, 2 torpil ve 5 nakliye gemisi tahrip olunmuş, bir kömür gemisi ele geçirilerek batırılmış, 3 subay ile 72 asker esir alınmıştı. *"Hamdolsun Osmanlı Donanması hiçbir zarara uğramamıştı"*.

¹²⁵ BOA, DH.EUM.7.Şb, 2/31 (Halep Valisi Celal imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gelen 17 Teşrin-i Evvel 1330 tarihli telgraf).

¹²⁶ BOA, DH.EUM.7.Şb, 2/31 (Yemen'de Asir Sancağı Mutasarrıf ve Kumandanı tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 13 Teşrin-i Sani 1330 [26 Kasım 1914] tarihli yazı).

¹²⁷ Meclis-i Mebusan Numero: 521, s. 43.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

"İçinde bulunulan ayın 16. Perşembe günü¹²⁸ Osmanlı Donanması'nın bir kısmı Karadeniz'de manevra icra etmekte iken, Karadeniz Boğazına torpil dökmek vazifesiyle hareket ettiği sonradan anlaşılan Rusya Donanması'ndan bir takımı, Osmanlı Donanması'nın icra etmekte olduğu manevraları ihlal ve arkasından savaş ilanı ile Boğazlara doğru hareket ettiklerinden Osmanlı Donanması tarafından karşılık verilmişti. Bu üzücü olay hakkında Rusya devletine başvurularak soruşturma yapılması ve olayın nedenlerinin ortaya çıkarılması teklif edilmiş ve bu suretle tarafsızlığımızı korumaya özen gösterdiğimiz halde, Rusya devleti başvuruya cevap vermeksizin sefirini geri çağırdığı gibi askeri kuvvetleri de Erzurum hududunu çeşitli noktalardan tecavüz etmişti. Bu esnada Fransa ve İngiltere devletleri de sefirlerini geri çağırmanın yanında, İngiliz ve Fransız donanmaları ortaklaşa Çanakkale'ye ve İngiliz kruvazörleri Akabe'ye top atmak suretiyle bilfiil düşmanlıklara başlamıştı. Geçenlerde de Osmanlı Devleti ile savaş halinde bulduklarını ilan ettikleri için, buna dayanarak Osmanlı Hükümeti'nce de Allah'ın yardımıyla adı geçen üç devlet ile savaş hali ilanı hususuna Meclisimizce karar verilerek bu konuda düzenlenen irade-i seniyye layihası arz ve takdim kılınmış olmakla..."¹²⁹

Savaşın başlamasından ve Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri'nin yanında savaşa girmesinden sonra çeşitli yerlerde bulunan telsiz telgraf merkezlerinin Osmanlı ordu ve donanması için tehlike yarattığı anlaşılmaktadır. Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 13 Kasım 1914 tarihli bir yazı bu gerçeği açıkça gözler önüne sermektedir:

"Elde edilen istihbarat üzerine yapılan bunca araştırmalara rağmen yine orada burada birçok telsiz telgraf merkezinin mevcut olduğu saptanmaktadır. Donanmamızın Boğazdan giriş ve çıkışında bu merkezlerin faaliyete geçtikleri de bildirilmektedir. Hükümet bu cihazları elde edemeyecek olursa, ordu ve donanmanın hareketinin düşmana her an bildirileceği muhakkaktır. Yapılan aramalar yalnız istihbarat üzerine isimleri verilen mekânlarla sınırlı kalmayıp Karadeniz sahillerindeki ormanlarla İstanbul'un bütünü mevkilerine ve kıyı vilayetlerine yayılmalıdır. Sonuç olarak telsiz telgraf cihazlarının konulmasına elverişli mevkii ve mekânların zaman kaybedilmeden ani olarak

¹²⁸ Miladi takvime göre 29 Ekim 1914 tarihine denk gelmektedir.

¹²⁹ BOA, MV, 237/90 (28 Teşrin-i Evvel 1330 [10 Kasım 1914] tarihli mazbata). Mazbataya ekli Padişah iradesi de aynı ifadelerle yazılmış ve uygulanmasından Heyet-i Vükela'nın görevli olduğu vurgulanmıştır.

tekrar tekrar araştırılması, aramaların yalnız gündüz değil geceleri umulmayan ve beklenmeyen zamanlarda yapılmasına son derece dikkat ve itina edilmesinin gerekenlere hızla bildirilmesi ve Boğaziçi sahilindeki Rum, Fransız vs. manasturlarında telsiz telgraf cihazı bulunması pek muhtemel olduğundan, bunların dikkatli gözlem altında bulundurulması, aranması ve peyderpey neticesinin bildirilmesi ehemmiyetle rica olunur."¹³⁰

Meseleyle ilgili kurulan bir komisyon tarafından hazırlanan raporla telsiz telgraf merkezlerinin kısımları üç madde halinde (1- Elektrik Kaynağı, 2- Telsiz Telgraf Cihazı 3- Hava Nakli) sıralanmış ve el konulması gereken aletlerin detayları verilmiştir. Bu sayede daha önce yapıldığı gibi telsiz telgrafla hiçbir alakası olmayan aletlere de el konulmasının ve insanların zarara uğramasının önünün alınması amaçlanmıştı¹³¹.

19 Kasım 1914 tarihinde Dahiliye Nezareti İstanbul Vilayeti'ne ve İstanbul Genel Polis Müdürlüğü'ne gizli bir yazı göndererek Enver Paşa'nın isteğini ve komisyonun raporunu ilettiler. Ayrıca "nerelerde motor, buhar makinesi gibi elektrik elde etmede kullanılabilen araçlar mevcut ise derhal hepsinin kaydedilip yazılmasıyla, buraların vakitli vakitsiz teftiş ve incelemelere tabi tutulması" istendi¹³². Enver Paşa'nın isteği Dahiliye Nezareti tarafından Trabzon ve Kastamonu vilayetleri ile Canik, Bolu, İzmit ve Çatalca mutasarrıflıklarına yine 19 Kasım 1914 tarihinde çekilen şifreli bir telgrafla bildirilmiştir. Komisyonun raporu doğrultusunda ayrıca elektrik kaynağı aydınlatma, asansör, telefon ve hekimlikte kullanılan ve şüpheli görülen aletlerin de tespit edilip kayıt altına alınması istenmişti. Bobin¹³³ kullanılan röntgen cihazlarının bile özel yerlerden kaldırılması ve civar polis merkezlerine teslim edilmesi talep edildi. Bunların gerektiğinde polis memurlarıyla birlikte

¹³⁰ BOA, DH.EUM.5.Şb, 4/21 (Başkumandan Vekili Enver imzasıyla Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 31 Teşrin-i Evvel 1330 [13 Kasım 1914] tarihli yazı).

¹³¹ BOA, DH.EUM.5.Şb, 4/21. Tarih bulunmayan rapor sureti Binbaşı Ali (Telsiz Telgraf Kontrol Komisyonu Reisi ve Telsiz Telgraf Taburu Kumandanı), Abdüllatif (Üye, Posta ve Telgraf ve Telefon Nezareti Mühendislerinden) ve Katip Mehmed (Bahriye Torpido subaylarından Mülazım Niyazi Bey adına) tarafından imzalanmıştır.

¹³² A.g.v. (Dahiliye Nezareti'nden İstanbul Vilayeti'ne ve İstanbul Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'ne gönderilen 6 Teşrin-i Sani 1330 [19 Kasım 1914] tarihli gizli yazı).

¹³³ Bobinin ismi رومقورف şeklinde yazılmaktadır.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

gönderilip, röntgen işi tamamlandıktan sonra yine geri götürülmesinin gerektiği vurgulandı¹³⁴.

Dahiliye Nezareti'nin telgrafı üzerine harekete geçen Samsun (Canik) Mutasarrıflığı, Samsun'da Doktor Altunyan Efendi'de bulunan röntgen bobinlerinin kendisinden alındığını ve araştırmalara devam edildiğini 20 Kasım 1914 tarihli telgrafla bildirdi¹³⁵. İki gün sonra da Samsun'da elektrik kaynağı olan yerlerin tamamen koruma ve emniyet altına alındığı, köylerde bile araştırmalara devam edildiği bildirildi¹³⁶. 23 Kasım 1914 tarihinde de İstanbul Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gelen yazıda şu bilgi verilmekteydi:

*"Heybeliada'da bulunan Rum Ticaret Mektebi'nin daha önce yapılan aramasında telsiz telgraf cihazı bulunduğu arz edilmişti. Bu kez şüphe üzerine anılan mektebin dün yapılan aramalarında ikinci bir telsiz telgraf makinesiyle araç ve gereçleri elde edilmiş, soruşturmaya devam edildiğinin Adalar Kaymakamlığı'ndan telgrafla bildirilmesiyle, mektebin idare heyetinin hızla ve tümüyle yakalanıp Divan-ı Harb-i Örfi'ye gönderilmelerinin cevaben tebliğ olunduğu bilgimize sunulur."*¹³⁷

Birinci Dünya Savaşı'na girerken Osmanlı Donanması'nın başlıca savaş gemileri Almanya'dan alınan Yavuz (Goeben) zırhlısı (normal 22979 ton, tam yüklü 25400 ton kapasiteliydi ve 28 Mart 1911 tarihinde denize indirilmişti) ve Midilli (Breslau) kruvazörü (4570 ton normal, 5587 ton tam yüklü kapasiteye sahipti ve 16 Mayıs 1911'de denize indirilmişti)¹³⁸ dışında, yukarıda değinilen Balkan Savaşı'nın başlangıcındaki aynı gemilerden oluşmaktaydı. Sadece Asar-ı Tevfik zırhlısı Balkan Savaşı esnasında kaybedilmişti. Ancak Barbaros Hayreddin, Turgut Reis ve Mesudiye zırhlıları bakımsız ve kötü bir durumdaydı. Yine de mümkün mertebe savaşa hazır hale getirildiler. Osmanlı

¹³⁴ BOA, DH.EUM.5.Şb, 4/21 (Dahiliye Nezareti'nden Trabzon ve Kastamonu vilayetleri ile Canik, Bolu, İzmit ve Çatalca mutasarrıflıklarına çekilen 6 Teşrin-i Sani 1330 tarihli şifre telgraf).

¹³⁵ BOA, DH.EUM.5.Şb, 4/21 (Samsun [Canik] Mutasarrıfı Necmi Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 7 Teşrin-i Sani 1330 tarihli telgraf).

¹³⁶ BOA, DH.EUM.5.Şb, 4/21 (Samsun [Canik] Mutasarrıfı Necmi Bey tarafından Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 9 Teşrin-i Sani 1330 [22 Kasım 1914] tarihli telgraf).

¹³⁷ BOA, DH.EUM.5.Şb, 4/21 (İstanbul Vilayeti'nden Dahiliye Nezareti'ne gelen 10 Teşrin-i Sani 1330 [23 Kasım 1914] tarihli acele yazı).

¹³⁸ Gülerüz- Langensiepen, *a.g.e.*, s. 98, 116, Ahmet Gülerüz, *a.g.e.*, s. 1, 103, 109.

Devleti savaşa dahil olur olmaz donanma İtilaf Devletleri'nin kuvvetleriyle çetin bir mücadeleye girişmiştir. 1914 yılı içinde Osmanlı Donanması'nın yaşadığı en önemli kayıp 13 Aralık 1914 tarihinde Çanakkale'de yüzen batarya olarak kullanılan Mesudiye zırhlısının Boğaza giren B-11 isminde bir İngiliz denizaltısı tarafından batırılmasıdır. 3 Şubat 1915 tarihli Meclis-i Vükela kararıyla Mesudiye'nin batışı esnasında elbise ve diğer kişisel eşyalarını kaybeden subaylara ikişer maaş oranında bir paranın verilmesine karar verilmiştir¹³⁹.

9) II. Meşrutiyet'ten Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı Donanması'na Yardım Faaliyetleri

Son olarak bu döneme ilişkin Osmanlı Donanması'na yapılan yardımlardan kısaca söz etmek yerinde olacaktır. II. Abdülhamit'in istibdat devrinin sonlarına doğru donanmaya başlayan ilgisinin sonucunda, Amerika'daki Suriyeli vatandaşlar da bir kruvazör hediyesi için bağış defteri açmışlar ve 1908 Haziran başı itibariyle 1,5 milyon dolar toplamışlardı¹⁴⁰.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Tanin gazetesinin girişimiyle milli yardım kampanyası açılmış, toplanan paralar Osmanlı ve Ziraat Bankaları'na yatırılmıştı. 20.000 liralık yardım yapanlar bağışlarla Enver ve Niyazi adlarına iki kruvazör alınmasını şart koşmuşlardı. Ancak mevcut parayla kruvazör alınamayacağından, paranın başka bir hayra sarf edilmesi önerilmişti¹⁴¹. Yardım kampanyasına Sultan II. Abdülhamit, 5.000 lirayla katılmıştı¹⁴². Siirt mebusu Abdurrezak Efendi'nin 1909 yılında "30 milyon Osmanlı tebaasının 5 milyonundan birer lira alınsa 5 milyon eder; bununla Amerika'dan son sistem gemi alınır" önerisi reddedildi¹⁴³. 17 Ocak 1909'da Meclis-i Mebusan'a Osmanlı donanmasının şiddetle ihtiyaç duyduğu 4 torpido muhribinin yardım cemiyetince sağlanması, bu konuda Maliye Nezareti'ne kefalet olunmasına dair

¹³⁹ BOA, MV, 196/49 (21 Kanun-ı Sani 1330 [3 Şubat 1915] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

¹⁴⁰ *İctihad*, Sayı:8, Haziran 1908, s. 298-299.

¹⁴¹ *M.M.Z.C.*, 1. devre, I, Ankara 1982, 183, 760.

¹⁴² Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, II, V. basım, İstanbul 1993, 30.

¹⁴³ *M.M.Z.C.*, 1. devre, V, Ankara ty., 339-340 (30 Haziran 1325 [13 Temmuz 1909] tarihli oturum).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

bir kanun tasarısı sunuldu (30 Ocak 1909 tarihli Sadaret tezkeresi) ve kabul edildi.

İttihat ve Terakki ile yakın ilişkileri olan Alman askeri ataşesi Binbaşı von Stremple Alman Flottenverein (Donanma Cemiyeti) benzeri bir organizasyonun kurulmasını Babıali'ye önermişti¹⁴⁴. II. Belediye Dairesi Sağlık Heyeti'nden Doktor Hafız İbrahim, İsmail Hakkı, Başmühendis Haşim Bey ve Doktor Petraki Papadopulo'nun girişimiyle Donanma Cemiyeti ya da ilk adıyla "*Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti*" 19 Temmuz 1909 tarihinde resmen kuruldu. Cemiyet Bahriye Reisi Rasim Paşa'nın başkanlığında 28 kurucu üyeden oluşmaktaydı¹⁴⁵. Kısa sürede teşkilatlanmasını genişleten cemiyet imparatorluğun çeşitli noktalarında şubeler açarak yardım kampanyasının geniş kitlelere yayılmasında önemli rol oynadı.

Bütün memurlar ve çalışanlar tarafından Osmanlı Donanması'na yardım olarak taahhüt edilen bir maaştan, her aya isabet eden miktarın (taksitin) dairelerce toplanması gerekmekteydi. Ancak bir vasıta bulunamadığı için yardımda bulunacak memurların bu konuda zorluklara maruz kaldıkları, bu nedenle taahhüt edilen miktarın düzenli olarak tahsil edilemediği anlaşıldı. Özellikle Barbaros Hayreddin ve Turgut Reis zırhlılarının da satın alınması sebebiyle Donanma Cemiyeti'nce akçeye şiddetle ihtiyaç duyulmaktaydı. Dolayısıyla bundan sonra her aya isabet eden miktarın, maaşların verilmesi esnasında dairelerin vezneleri tarafından kesilerek, müfredat defteriyle birlikte gönderilmesi Donanma Cemiyeti Başkanlığı'ndan bildirilmişti. Maliye Nezareti'nin de 2 Eylül 1910 tarihli yazısıyla cemiyetin isteği doğrultusunda gereğinin yapılması duyurulmuştur¹⁴⁶.

¹⁴⁴ Güleryüz- Langensiepen, *a.g.e.*, s. 24.

¹⁴⁵ Özçelik, *a.g.e.*, s. 11-13. Kitapta cemiyetin kuruluşundan Nisan 1919'da kapatılışına kadar olan dönemde yapısı ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Cemiyetin faaliyetleri için bk. *A.g.e.*, s. 141-196.

¹⁴⁶ BOA, DH.EUM.THR, 50/96 (Dahiliye Nezareti'nin Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği 7 Eylül 1326 [20 Eylül 1910] tarihli yazı). Nezaret Emniyet Genel Müdürlüğü'ne donanma yardımının artık bu şekilde yapılması gerektiğini bildirmiştir. Emniyet Genel Müdürlüğü İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar Polis Müdüriyetleri'ne Dahiliye Nezareti'nin bu yazısını 20 Eylül'de tebliğ etmiştir.

Bununla beraber, milli yardım için maaşlarından taahhütte bulunmuş taşra memurlarından büyük kısmının sonradan taahhütlerini yerine getirmekten kaçındıkları, bu durumun hamiyetli halk üzerinde kötü etki bırakarak genel sevk ve gayreti bozmakta olduğunun "*maatteessüf anlaşıldığı*" Donanma Cemiyeti Başkanlığı tarafından bildirildi. Cemiyetin bildirisine göre bu gibi taahhütlerde bulunan kişilerin sözlerini yerine getirmeleri şeriat ve kanun uyarınca da gerekliydi. Bu nedenle, "*Bütün milletin, Osmanlı Donanması'nın devletin şan ve şerefine uygun bir olgunluk mertebesine ulaştırılması için fedakârlık göstermekten kaçınmadıkları şu sırada, memuriyet sıfat ve mevkileri itibariyle hamiyet sahibi olmada öncü olmaları gereken devlet memurlarının, bu suretle milli şevki kırarak yemin bozucu hal ve hareketlerde bulunmalarına hiçbir şekilde izin verilemeyeceğinden, tüm vilayetlere etkin tebligatlarda bulunulması*" istenmekteydi¹⁴⁷.

Hikmet gazetesinde 1910 Ekim ayında istibdat devri nişanlarının donanmaya bağışlanması çağrısı yapılmış ve bu bağlamda Trabzon'dan Salih Saim üçüncü rütbe Mecidi, dördüncü rütbe Osmanî olmak üzere sahip olduğu mülki ve askeri beş nişanı donanmaya yardım olarak vermiştir¹⁴⁸. Donanma Cemiyeti kurulduğu tarihten itibaren kurban derilerinin cemiyet adına toplatılması işini yürütmekteydi¹⁴⁹. Yine Hikmet gazetesinde Şeyh Mühriddin Arvasi tarafından "*Donanmamız için Senelik Bir Milyon Lira*" başlığıyla yapılan bir çağrıda, kurban parasının zırlılara verilmesi gerektiği savunulmuştur. Misafir ve yoksul olmayan her Müslüman'a kurbanın vacip olduğu, buna karşılık millet ve vatan korumanın her Müslüman için farz olduğu vurgulanmıştır. Her yıl Arafat'ta 200.000-300.000 Müslüman en az bir, pek çoğu birden çok koyun, deve vs. kurban etmekteydi. Yüzlerle kurban kesenler de vardı. Kurbanların etleri şiddetli bir sıcağa maruz olup, ortada kalmaktaydı. En az 300.000 lira harcanarak kesilen kurbanların etleri kokuşarak havayı bozmakta ve sonra da gömülmekteydi. Gerek Hicaz'da gerek Osmanlı Devleti'nin tamamında kesilen kurbanların 1 milyon civarında olduğu tahmin

¹⁴⁷ BOA, DH.EUM.THR, 50/96 (Dahiliye Nezareti'nin Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği Eylül 1326 [1910] tarihli yazı). Emniyet Genel Müdürlüğü İstanbul, Beyoğlu ve Üsküdar Polis Müdüriyetleri'ne Dahiliye Nezareti'nin bu yazısını 17 Ekim'de tebliğ etmiştir.

¹⁴⁸ *Hikmet*, 30 Eylül 1326 [13 Ekim 1910].

¹⁴⁹ Özçelik, *a.g.e.*, s. 143-144.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

edilmekteydi. Şeyh Arvasi bu önerisinin gerçekleşmesi için fetva çıkarılması gerektiğini de belirtmiştir¹⁵⁰.

Hikmet gazetesi aracılığıyla yapılan bu çağrı sonucunda yurdun çeşitli yerlerinde ve özellikle Kıbrıs'ta insanlar kurban paralarını bağışlamışlar ve yardımda bulunmuşlardır. Gazetede yardımda bulunanların isimleri ve bağış miktarları da yayınlanmıştır¹⁵¹.

Donanmaya yapılan yardımlara sivillerin yanı sıra askerler de katılmaktaydı. Hikmet gazetesinin yazdığına göre, askeri birliklerde Cuma tatil gecesi eğlenmek için çalınan gramofonda donanmanın ihyası hakkındaki nutku içeren plak çalınınca derhal etkili olup açık artırmaya geçilmekte ve bazı subaylar saatlerinden bile vazgeçip açık artırmaya koymaktaydılar. Gale yana gelen bir bölükte maaşların yarısı bağışlanmış, diğer taraftan Sultan Reşat marşını ve Namık Kemal'in "*Kalkın ey ehli vatan*" şiirini dinlemek için gramofon istenmişti. Subaylar bunları dinleyip gözyaşı dökmüşler ve 1.452 kuruş bağış toplamışlardı. Askerlerin maaşlarının yarısı olan 977 kuruşun da bağışlanmasıyla gazeteye toplam 2.429 kuruş gönderilmişti¹⁵².

1912 yılında Trablusgarp mücahitleri, komutan Neşet Bey vasıtasıyla donanma için 1.350 lira yardım gönderdiler. Yine Enver Bey de Bingazi'den mücahitlerden toplanan 602 İngiliz, 10 Fransız, 8 Osmanlı ve 1,5 beyaz mecidiyeyi uçak için yardım olarak gönderdi¹⁵³.

Donanmaya toplumun her kesiminden yapılan yardımlar Balkan Savaşları'ndan sonra, özellikle 1913 yılının ikinci yarısından itibaren Donanma Cemiyeti'nin de artan faaliyetleriyle hız kazanmıştır. Meclis-i Vükela tarafından 4 Ocak 1914 tarihinde alınan karar şöyleydi: "*Osmanlı Donanması'na yardımda bulunmak üzere birer maaşlarının terkine hazır oldukları için durumun bir karara bağlanmasıyla tebliğine dair kara ve deniz subayları ile memurlar tarafından müracaat gerçekleşmiş olduğundan; gereği görüşülerek vükelanın birer maaşlarını Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne terk etmeleri nedeniyle bütün maaş sahiplerinin de 1329 senesi maaşlarından birini yardım*

¹⁵⁰ *Hikmet*, 14 Ekim 1326 [27 Ekim 1910].

¹⁵¹ Bunlardan bazıları EK-3'de gösterilmiştir.

¹⁵² *Hikmet*, 13 Kanun-ı Sani 1326 [26 Ocak 1911].

¹⁵³ *M.M.Z.C.*, I. devre, II, Ankara 1991, s. 514.

*olarak adı geçen cemiyete vermelerinin ulusal onur gereği olacağıının merkez dairelere tebliği ve Maliye Nezareti'ne bilgi verilmesi...*¹⁵⁴

Bundan sonra genel bütçe dengesi içinde maaş alan memurlarla diğer bazı daireler ve kurumlarda Kanun-ı Evvel (Aralık) maaşlarının Osmanlı donanması yardımı olarak bütçeye gelir olarak kaydedilmesi için 29 Kanun-ı Evvel 1329 (11 Ocak 1914) tarihli bir kanun hazırlandı ve Genel Meclis açıldığında onaylanmak üzere yürürlüğe kondu. Bu geçici kanunun 1. maddesinde genel bütçe dengesi içinde alınan maaşların emeklilik ve mazuliyet aidatı¹⁵⁵ ile savaş vergisi çıktıktan sonra geri kalanının Osmanlı Donanması'na yardım olarak bir defada bütçeye gelir olarak geçirilmesi öngörülmekteydi. 2. madde de Hazine-i Hassa-i Şahane, Evkaf-ı Hümayun Nezareti, Ziraat Bankası, Emniyet Sandığı, Hicaz Demiryolu, Seyr-i Sefain İdaresi, Şehremaneti, taşra ve merkez belediye daireleri ve İdare-i Hususiye memurlarının, Kanun-ı Evvel maaşlarının ve Evkaf Nezareti'nin mütevellilere (vakıf yöneticilerine) ödediği senelik paranın 1/12'si oranında miktarın aynı şekilde donanmaya yardım olarak verilmesi hükmünü içermekteydi. 3. madde sözleşmeli çalışan yabancı memurların bu yardıma katılmalarını kendi tercihlerine bırakmaktaydı. 4. madde kanunun uygulanmasından Heyet-i Vükela'nın görevli olduğunu vurgulamaktaydı¹⁵⁶.

Sultan I. Osman zırhlısının satın alınma girişiminin başarıyla sonuçlanması da halkın donanmaya yaptığı yardımları büyük ölçüde artırmıştır. Çatalca Komiseri tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 16 Şubat 1914 tarihli bir yazıda, zırhlının satın alındığı haberinin ulaşması üzerine, bağış toplamada halkın birbiriyle yarışircasına hamiyet gösterdiği belirtilmekteydi. Aynı yazıdan halkın şevk ve gayretlerini bozmak için telkinlerde bulunan ve hükümet aleyhinde münasebetsiz sözler söyleyen Çatalcalı Hacı Osman Efendi

¹⁵⁴ BOA, MV, 184/8 (22 Kanun-ı Evvel 1329 [4 Ocak 1914] tarihli Meclis-i Vükela zabtı).

¹⁵⁵ Görevden alınma (azledilme) durumunda bağlanacak maaş için yapılan kesinti.

¹⁵⁶ BOA, DH.EUM.MH, 250/40 (Maliye Nazırı'nın Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği 31 Kanun-ı Evvel 1329 [13 Ocak 1914] tarihli yazı ve ona ekli 29 Kanun-ı Evvel 1329 tarihli geçici kanun sureti) ve BOA, DH.EUM.MH, 73/95 (Dahiliye Nezareti'nin Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderdiği 30 Kanun-ı Evvel [329 [12 Ocak 1914] tarihli acele yazı).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

zade Hasan Efendi adında bir kişinin ise Divan-ı Harb-i Örfi'ye sevk edildiği anlaşılmaktadır¹⁵⁷.

Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 3 Mart 1914 tarihli bir belge donanma için yapılan ulusal yardım seferberliğinin boyutlarını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Geçen Balkan Savaşı'nda uğranılan felaketlerin hep donanmasızlık yüzünden ileri geldiği ve bundan dolayı donanmanın ihyası için Divan-ı Muhasebat¹⁵⁸ memurlarının da aile bireylerinin her biri için aylık birer kuruş yardım vermeyi taahhüt ettikleri ifade edilmekteydi. Ayrıca Osmanlı Donanma Cemiyeti Genel Merkezi Başkanlığı'ndan gelen tezkereye uyularak, Emniyet Genel Müdürlüğü memurlarından da eskiden olduğu gibi %1 oranında yardım toplanması için alınan karar 1914 Martı'ndan itibaren uygulanmaya başlanacaktı. Taşra polis memurlarından da aynı tarihten itibaren bu donanma yardımı alınacak ve bölgelerindeki cemiyet şubelerine teslim edilecekti¹⁵⁹.

Donanmaya belli oranda bağışta bulunanlara devlet tarafından yardımın miktarına göre çeşitli madalyalar verilmekteydi¹⁶⁰. Harbiye Nazırı Enver ve Bahriye Nazırı Cemal Paşalar da "*Osmanlı donanmasının gelişimi ve yücelmesi için*" yardımda bulunmaları ve "*olağanüstü hizmetlerinden*" ötürü Altın Donanma Madalyası almışlardı¹⁶¹.

Donanma Cemiyeti, 1914 yılı itibariyle beş yıllık süre içinde 3.200.000 kûsur lira toplamıştı¹⁶². Burada mukayese olanağı sağlaması bakımından Yavuz'un 2,5 milyon liraya alındığını, İngiltere'nin 800 milyonluk bütçesinin 54 milyonunu donanmasına ayırdığını belirtmek uygun olacaktır. Osmanlı Devleti'nin 1908 ve 1909 yıllarında bütçesinden bahriyeye ayırdığı miktar birer milyon liraydı.

¹⁵⁷ BOA, DH.EUM.VRK, 12/33 (Çatalca Liva Komiseri tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü'ne gönderilen 3 Şubat 1329 [16 Şubat 1914] tarihli yazı).

¹⁵⁸ Günümüzdeki Sayıştay gibi çalışan kurum.

¹⁵⁹ BOA, DH.EUM.VRK, 10/83 (18 Şubat 1329 [3 Mart 1914] tarihli yazı). Yazının altında Komisyon Başkanı'nın imzası bulunmaktadır. Bundan başka "Donanma Cemiyeti Piyangosu" da yardım toplamak için düzenlenen faaliyetlerden biriydi. Piyango Birinci Dünya Savaşı yıllarında da düzenlenmeye devam etmiştir. Bk. *Iktisadiyat*, Sayı:61, 2 Ağustos 1333 (1917), s. 7, Özçelik, *a.g.e.*, s. 218-219.

¹⁶⁰ Ayrıntılar için bk. Özçelik, *a.g.e.*, s. 221-225.

¹⁶¹ BOA, MV, 235/171 (29 Şaban 1332 [22 Temmuz 1914] tarihli Padişah iradesi).

¹⁶² *M.M.Z.C.*, 3. devre, II, Ankara 1991, 186 (13 Temmuz 1914 tarihli oturum).

Birinci Dünya Savaşı yıllarında da bütün güçlülere rağmen donanmaya yardım seferberliği devam etmiştir. Bu bağlamda iki yıl hapis kaldıktan sonra sürgün edilen ve Meşrutiyetle rütbesi geri verilen Yüzbaşı Haşim'in mektubu dikkat çekicidir: "*Milletimizin kuvvetinin donanmamızın şan ve görkemine bağlı bulunduğunu halk adına doğrusözülü basın yazdı, görevini yaptı. Çok fayda! Bu kadar feryat, ikaz, fedakârlık yalnız İslam unsurlarına özgü kaldı. Acizleri parasal güce sahip değilim. Fakat vatan ve milletime son bir fedakârlık olmak üzere 1,5 yaşındaki kızım Fitnat Hanımı Osmanlı Milleti ve İslam unsuru adına yazılı olarak bağışlıyor ve feda ediyorum.*

Ey İslam unsuru! Sizlerdeki hamiyet ve ulviyet pek büyük ve mukaddestir. Her tarafta açılacak müzayede üzerine eminiz ki, bu vatan cariyesi Osmanlı görkem ve gücünün yükselmesi için bir zırhlı alacak parayı temin edecektir. Hangi İslam unsuru üzerinde kararlaştırılırsa, yasal şekilde sözleşmesi düzenlenecektir. İslam unsurundan yapılan şu kadar fedakârlığa karşı Ermeni, Rum, Bulgar, Musevi vatandaşlarımızın ortak vatan için daha büyük fedakârlık göstermeleriyle iftihar etmek isterim."¹⁶³

Sonuç

Osmanlı Bahriyesi altın yıllarını yaşadığı Kanuni Sultan Süleyman devrinin sonlarından itibaren kademeli olarak bir gerileme sürecine girmişti. II. Abdülhamit'in İstibdat Dönemi'nde (1877-1908) ise gerek donanma gerekse bahriye teşkilatındaki bozulma ve çöküş son haddine ulaşmıştı. II. Abdülhamit, mutlakiyet rejiminin sonlarına doğru, artan Yunan tehdidinin de etkisiyle, Osmanlı Donanması'nı bir ölçüde yeniden canlandırmak için bazı girişim ve çalışmalara izin vermişti. Ancak bunlar kapsamlı olmayan, belli bir plan ve programa dayanmayan yetersiz ve küçük adımlardı.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra donanma ve bahriye teşkilatının güçlü bir hale getirilmesi için kapsamlı ve programlı bir reform hareketine başlandı. Devrin deniz kuvvetleri yönünden tartışmasız tek hakimi olan İngiltere'den yardım istendi ve bahriye misyonları İngiliz amirallerin başkanlığında İstanbul'a gelerek çalışmalara başladı. II. Meşrutiyet'in ilanından I. Dünya

¹⁶³ Hikmet, 15 Kanun-ı Evvel 1332 (28 Aralık 1916).

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHİRİYESİNE DAİR NOTLAR

Savaşın başlangıcına kadar geçen altı senelik kısa dönem içinde Osmanlı Devleti donanmasını geliştirmek ve güçlendirmek için gerçekten büyük çaba sarf etti. Ancak devletin içinde bulunduğu mali darboğaz ve uzun yılların getirdiği geri kalmışlık ve eğitimsizlik kısa süre içinde büyük sonuçlar elde etmeyi olanaksız kılmaktaydı. Bunun yanında önce Trablusgarp Savaşı (1911-1912) ve sonrasında imparatorluk üzerinde çok büyük bir yıkım yaratan Balkan Savaşları (1912-1913) bahriye reform hareketine büyük bir darbe vurdu. 1914 Temmuz'unda I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Ekim ayında savaşa dahil olunması da bu reform sürecinin sonunu getirmiştir.

Yaşanan bütün olumsuzluklara rağmen, II. Meşrutiyet'in ilanından I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar geçen dönemde, özellikle Donanma Cemiyeti'nin faaliyetleri sonucunda imparatorluğun her köşesinden yardımlar toplanmıştı. Çok büyük maddi sıkıntılara rağmen, yapılan büyük fedakârlıklar sonucunda İzmit'te yeni tersanenin yapım işi İngiliz Armstrong-Vickers şirketine ihale edilmiş ve yine İngiltere'den çok önemli savaş gemileri sipariş edilmişti. Tamamlanma ve teslim aşamasında olan ve Osmanlı kamuoyunun heyecanla beklediği iki savaş gemisine İngiltere'nin el koyması, Osmanlı Devleti'nde İngiliz karşıtlığını körükleyerek canlandırmış ve Almanya'nın yanında savaşa girilmesinde çok önemli rol oynamıştır.

Abstract

NOTES ON THE OTOMAN NAVY FROM THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA TILL THE WORLD WAR I

This article demonstrates the general situation of the Ottoman Navy on 24 July 1908 when the Second Constitution was proclaimed and submits illustrative information about the developments in the Ottoman Fleet and maritime organization during the six year period up to the beginning of the First World War. As for methodology, it is aimed to make new and original contributions both to the existing literature and the more comprehensive future studies in the light of primary sources like Ottoman archival documents, minutes of assembly, etc.

The time span of this article (1908-1914) is a very critical period during which significant developments and incidents

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

occurred. The Ottoman Government asked the assistance of the Great Britain, which was the dominant power of that time, for the large-scale naval reform initiated in this period and the British naval mission arriving in Istanbul in 1909 started working on the issue. Besides the fiscal weakness, the backwardness and illiteracy of the past long ages, the two great wars (The Tripoli and the Balkan Wars) in this period slowed down the naval reform movement and caused serious difficulties but nevertheless the reforms were continued during this process of time until the moment when the Ottoman Empire joined the First World War. Thus, this study will shed light on the reforms in one of the most two important fields (the other one was the army) and also on the developments relevant to it within the general perspective in a deep period of crisis, when a collapsing empire was desired to recover its power.

Keywords: The Ottoman Empire, the Ottoman Navy/Fleet, Abdülhamit II, the Second Constitution (1908), the First World War (1914), Great Britain, Germany.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

Ek-1

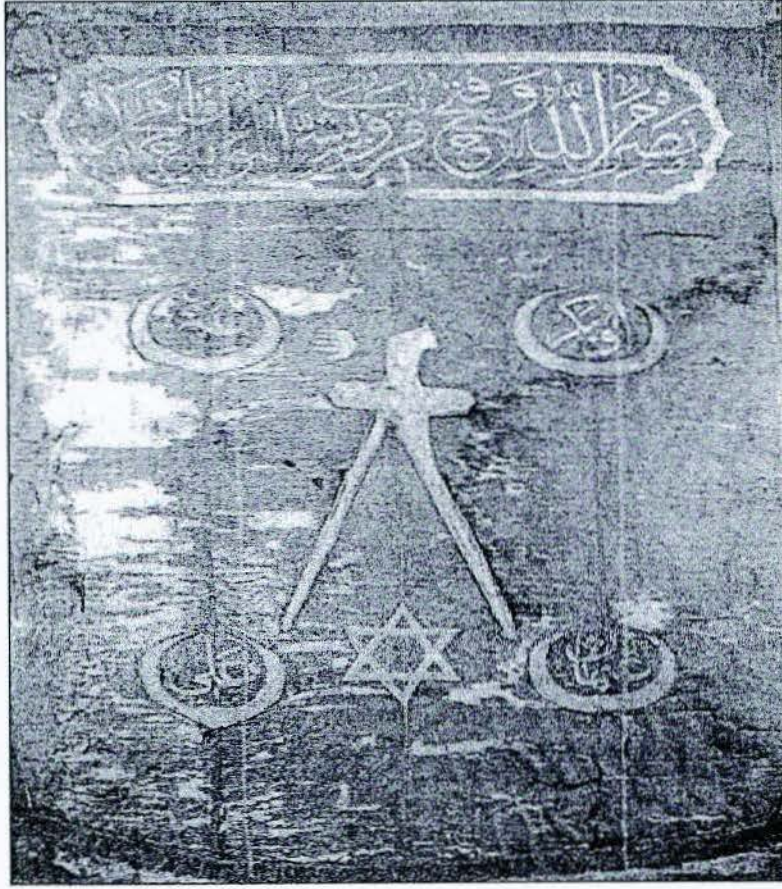
Osmanlı Donanması'nda ve Bahriye Dairesi'ndeki subay ve askerlerin miktarını ve gemilerin mevcut durumunu gösteren 1 Temmuz 1324 (14 Temmuz 1908) tarihli cetvel

The image shows a large, detailed Ottoman naval inventory table from 1908. The table is organized into a grid with multiple columns and rows. At the top center, there is a circular emblem featuring a crescent moon and a star, which is the Ottoman coat of arms. The text in the table is in Ottoman Turkish, and it lists various naval assets, including ships, submarines, and personnel. The table is divided into several sections, with headings in Ottoman script. The data is presented in a structured manner, with numbers and text entries in each cell of the grid. The overall appearance is that of a formal, official document from the Ottoman Empire.

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRIYESİNE DAİR NOTLAR

Ek-2

Kanuni Sultan Süleyman zamanında ve Preveze Deniz Savaşı öncesinde Barbaros Hayreddin Paşa'nın kumandasındaki Osmanlı donanmasına 25 Eylül 1638'de çekilmiş olan sancak¹⁶⁴.

¹⁶⁴ Balkan Savaşları esnasında, 18 Aralık 1912'de Bahriye Nezareti'nin talebi üzerine Padişah tarafından Osmanlı Donanması'nın Amiral gemisi olan Barbaros Hayreddin zırhlısına çekilmesine izin verilmiştir. Bugün Deniz Müzesi'nde sergilenmektedir. En üstte "Nasrun minallahi ve fethun karib ve beşşiri'l mü'minin ya Muhammed" (Ey Muhammed müminlere müjdele ki yardım ancak Allah'tandır ve fetih yakındır) ayeti yazılıdır. Onun altında dört hilalin her birinin içinde Dört Halife'nin isimleri (Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali) yazılıdır.

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

Ek-3

Hikmet Gazetesi'nin Donanma İçin Başlattığı Yardım Kampanyasına Kurban Paralarını
Bağışlayanların Cetvelleri

Kıbrıslılar

	<u>İngiliz Lirası</u>	<u>Silin</u>
Bahriye Miralaylarından emekli Abdülhamit Bey	1	10
Eniştesi İsmail Ağa	1	10
Eşi Hanımefendi	1	10
Büyük Kızkardeşi Hanımefendi	1	10
Evinde bulunan kalfa	1	–
Ahmet Kamil Efendi	1	–
Tütün fabrikaları nazırı Mehmet Naim Efendi	–	11
bin Asım Efendi		
Mehmet Efendi Süruri	–	11
Memlaha (Tuzla) eski Nazırı Yusuf Ziya Efendi	–	10
Hüseyin Sıtkı Efendi bin Ali Efendi	–	10
Mehmet Şefik Efendi bin Hacı Mahmut Efendi	–	10
Nalbant Ahmet Efendi Hudavendi	–	10
Mehmet Efendi bin Ahmet Efendi Hudavendi	–	10
Toplam	13	2

Tuzla¹⁶⁵ kasabasına bağlı Voda köyü İslam Halkı

	<u>Silin</u>
Hüseyin Ağa Gazi	5
Hüseyin Ağa Gazi'nin eşi hanım	5
Hasan Ağa Gazi	5
İmam Mustafa Sıtkı Efendi	5
İmam Mustafa Sıtkı Efendi'nin eşi hanım	5
Molla Mustafa Ali	5
Şakir Ağa'nın eşi hanım	5
Emin Ağa	5
Hüseyin Çavuş	5
Yusuf Veli	5
Yusuf Veli'nin eşi hanım	5
Mustafa Ali Abdülaziz	5
Şerif Ali Mehmet	5
Hüseyin Markili Mehmet	5
Abdülaziz Mustafa	5
Toplam	3 İngiliz lirası 15 şilin¹⁶⁶

¹⁶⁵ Kıbrıs'ta Magosa yakınlarındaki kasaba.

¹⁶⁶ *Hikmet*, 30 Kanun-ı Evvel 1326 [12 Ocak 1911].*

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

**Cidde ile Mekke Arasında Bulunan Bahre/Behre Karakolundaki Subaylar Tarafından
Donanmaya Verilen Kurban Parası**

Binbaşı Ömer Avni	108 kuruş
Doktor Kolağası Osman Ferit Efendi	108 kuruş
Osman Ferit Efendi'nin eşi Zeynep hanım	108 kuruş
Kolağası Halit Efendi	108 kuruş
Tabur Katibi Mehmet Rıfat Efendi	75 kuruş
Tabur İmamı İbrahim Hakkı Efendi	75 kuruş
Mülazım Hüseyin Hüsnü Efendi	65 kuruş
<u>İlave edilen</u>	<u>1 kuruş</u>
Toplam	648 kuruş

Köstendil İslam Mektebi Muallimi Hasan Fehmi Efendi 5 Frank

SABAHATTİN ÖZEL - ÖNDER KOCATÜRK

<u>Magosa'nın Vadili Kövü</u>	<u>Şilin</u>	<u>Kuruş/Para</u>
Musa Nami Efendi	10	
Hasan Yusuf Efendi	10	
Mehmet Bey Hüseyin	7	
Hüseyin Efendi Süleyman	8	
Hasan Abdurrahman Efendi	8	5 kuruş 10 para
Mehmet Kaptan Ağa	6	
Mehmet Hasir Musa Ağa	6	
Salih Hasan Ağa	5	
Mehmet Salih Ağa	5	
Salih İbrahim Ağa	5	3 kuruş
Muallim Mustafa Hakkı Efendi	4	
Halil Alişo Mehmet Ağa	4	
Aliye Hanım Han Mehmet Ağa	4	
Fatma Hanım Hüseyin Ağa	3	1 kuruş
Hacı Hüseyin Salih Ağa	3	3 kuruş
Ahmet Hamza Ağa	3	4 kuruş
Molla Salih Hüseyin	3	
Ahmet Hacı Süleyman Ağa	4	
Derviş Efendi	2	
Mehmet Hüseyin Kaloncu		
Hacı İbrahim Ağa Alişo	2	6 kuruş
Hacı Molla Ali Ağa	2	7 kuruş
Hüseyin Hamza Ağa	2	
Kafî Ağa Binbaşı	2	
Mehmet Ağa Binbaşı	2	
Ahmet Hüseyin Çavuş	1	
Hasan Şib Mehmet Ağa	1	
Şerife Hüseyin Ağa Koloma	1	6 kuruş
Mustafa Abdurrahman Ağa	1	
Hüseyin Efendi Mehmet Öksüz	1	
Molla Salih Genç Ali Ağa	1	3 kuruş
Rıfat Efendi	1	
Hacı Şerife Kadın Ali oğlu		6 kuruş
Penpe Ömer Efendi		8 kuruş
Penpe Ali oğlu		8 kuruş
Hüseyin Hoca İsmail Ağa	1	
Hüseyin Şişman İbrahim Ağa		7 kuruş
<u>Fatma Kadın (gayet fakir)</u>		<u>3 kuruş</u>
Kurban derisi müzayedesini hastlatı	8 Sterlin 11 şilin	7 kuruş 10 para
Posta, çek vs. ücretleri	3 şilin	7 kuruş 10 para
Gönderilen net miktar		8 Sterlin 8 şilin¹⁶⁷

¹⁶⁷ Hikmet, 27 Kanun-ı Sani 1326 [9 Şubat 1911].

II. MEŞRUTİYET'TEN I. DÜNYA SAVAŞI'NA OSMANLI BAHRİYESİNE DAİR NOTLAR

Kıbrıs'ta oturan emekli Albay Abdülhamit Bey aracılığıyla donanmaya bağışlanan kurban bedelleri

	<u>İngiliz Lirası</u>	<u>Şilin</u>
Adliye Hakimi Hilmi Beyefendi	2	10
Tuzla Kasabası Hakim Ahmet Hulusi Efendi		11
Ahmet Kenan Efendi ve evlatları	2	10
Rüsumat katiplerinden Ahmet Rıfat Efendi	1	
Hüseyin Asaf Bey Kızkardeşi Nefise Hanım		10
Mehmet Efendi Hüseyin Tifor		10
Ahmet Reis Karakulla		15
İlandalı Hacı Hasan Hüseyin Ağa		11
Softalar Köyü'nden Hacı Emir Ali Ağa		7
Otelci Ali Çavuş'un eşi Hayriye Hanım		1
<u>Arabacı İbrahim Ağa</u>		<u>6,5</u>
Toplam		10 İngiliz lirası 6,5 Şilin
Simav Telgraf ve Posta Müdürü Hafız Hilmi Bey	100 kuruş ¹⁶⁸	
Lefke halkı efendilerince aylık taahhüt edilen		11 şilin
Hanımları tarafından		14 şilin
Rüsumat memuru Ahmet Vasıf Efendi		2 şilin
Fatı Molla		1 şilin
Ahmet Zeki, Ahmet Halit, Yusuf Ziya, Ali Faik, Onbaşı Süleyman Efendiler tarafından müzayedeye konulan masa	5 İngiliz lirası	13 Şilin
Kız Mektebi muallimelerinin açık artırmaya koydukları işlenmiş bohça	1 İngiliz lirası	17 Şilin
<u>Faiz</u>		<u>14 Şilin</u>
Toplam	9 İngiliz lirası	17 Şilin¹⁶⁹

¹⁶⁸ Hikmet, 24 Şubat 1326 [9 Mart 1911].

¹⁶⁹ Hikmet, 1 Eylül 1327 [14 Eylül 1911].